

BB 1750 NY ISTVÁN

EGY RAB MEGSZÖKÖTT

156. szám. NEMZETI KÖNYVTÁR 80 fillér.

B Á R S O N Y I S T V Á N

**EGY RAB
MEGSZÖKÖTT**

ELBESZÉLÉSEK.

Válogatta és zárszóval ellátta:

IJJAS ANTAL

A szövegrajzok és a borítólap

FÁY DEZSŐ munkája.

Nemzeti Könyvtár. VI. évfolyam. 156. szám

LEGKÖZELEBBI SZÁMUNK:
KODOLANYI JÁNOS
JULIANUS HAZAÉR

Kettős szám

(A szerző világhírű regényének,
a Julianus barát-nak legszebb fejezetet)

NEMZETI KÖNYVTÁR

Felcélós szerkesztő és kiadó:

B. MOLNAR SANDOR

Főmunkatárs: **IJJAS ANTAL**

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, XIV., Külső Andrásy-út 7.

Telefon: 145-550.

Előfizetés: egy évre P 24, fél évre P 12, negyed évre P 7.

Megjelenik minden héten.

1944 október 7.

Bb 1750 =

R14

44727 =

Stádium Sajtóvállalat Rt. Budapest, V., Honvéd-utca 10.
Felelős: Gyóry Aladár igazgató.

Ecce homo

Gavrília, a kis nyizge kecskepásztor, lelkendezve nyitott be abba a kunyhóba, amely az erdős szakadékok közt barnán és fehéren úgy lippent meg, mint egy vándorúton levő fáradt sirály. A Traján kunyhója volt az, az orvvadászé. Néhány száz lépésnyire onnan látszott egy pár viskó; ott kezdődött a nyomorúságos hegyi falu; mindössze vagy harminc-negyven házikó, jó messzire egyik a másiktól; az oláh ott verte le kunyhója cölöpjeit, ahol éppen legalkalmasabbnak gondolta a helyet a fészekrakásra.

— Traján!... Traján!... vedd elő hamar a puskádat — mondta Gavrília, a sietéstől elfulladva —, a Keselyű-hegyen, fent a Kék-csúcsnál, sok vadkecskét láttam.

Traján egy szalmavackon hevert és pipázott. Erre a szóra felpattant a földről és megrázta magát, mint egy havasi medve, amely épp a patakon gázolt át. A szalmaszálak zizegve röpködtek le a ködmönéről, meg a nadrágjáról. Hatalmas, óriás termetű móc volt: majd két akkora, mint Gavrília. Szép, de nagyon kemény. Az arca majdnem mogorva. A homloka közepén egy függélyes mély ránc. Haja, bajusza koromfekete. Sohasem nevetett.

Lekapta a puskát a falról s megveregette a kis pásztor vállát.

— Vezess, Gavrília, vezess.

Amint a viskóból kiléptek, mindjárt befordultak az erdőbe. Szótlanul mentek egymás mellett; Gavrília úgy szökelt az avaron, mint egy mókus; a Traján nehéz lépései alatt ellenben ropogott-recsegett minden.

Jó félórát mentek fel a hegynek. A lomberdő sötétjében mintha kihalt volna minden elevenség; mindössze egy suta-özet vertek fel, amely nagy szorongással inalt tova előlük, alig két- vagy háromhetes kis borjával. — Nem kerestek ösvényt; jól tudták az utat mind a ketten toronyiránt is. Ha kitérték

s kerültek valahol, az csak a hasadékok miatt volt, amiket nem lehetett volna átugrani.

Mikor a fenyvesbe értek, halkán, szinte suttogva, szólalt meg Traján: — „Hány?“ — Gavrília csak az ujjával mutatta: „Nyolc“.

Nyolc zerge!... Itt, ahol ha akad is elvétve, de nincs igazi hazája, mert sokat járják a pásztorok a hegyet mindenfelé. A vén kecskebakok kolompja nem szép muzsika a zergének.

Traján nem bírt magával; minduntalan előre rohant, vitte a szenvedélye. Aztán megállott, mert meg kellett várnia Gavriliát, aki nem tudott vele lépést tartani.

A Keselyű-hegy derekán voltak s éppen ki akartak kanyarodni a Kék-csúcs felé. Traján már el is indult, de Gavrília nem igen tudja, hogy mit csináljon. Odaszólt a puskás oláhnak:

— Allj meg csak, Traján. Nem jó lesz úgy.

Traján lábujjhegyen jött vissza s intett neki, hogy csak minél halkabban beszéljen itt. A zergének jobb füle van, mint a vaddisznónak s jobb a szeme a hiúzénál is.

— Arra megláthatnak — suttogta Gavrília —, ott volt az egész nyáj a Rideg-sziklán. Lásd, ahol legelnek a kecském, ni; onnan, a fák alól, vettem észre a sok vadkecskét. (Már ő csak vadkecskének ösmerte a zergét.)

— Hát merre menjünk? — kérdezte Traján a vállának, meg a kezefejének egy mozdulatával. Kíváncsi, türelmetlen nézése is segített ezt a néma kérdést kiegészíteni:

— Tudod mit, Traján, próbáljuk meg a „grádicsot“.

Traján félrehúzta az orrát.

— Nagyon keskeny — mondta.

De Gavrília nem tágitott.

— Elég széles az; ahol szűkül, ott hasra fekszünk; én már kecskegidát is cipeltem át rajta.

— De te kicsiny és könnyű vagy, Gavrília; te átbujnál tán a tű fokán is. Hanem nézz meg engem. (Úgy rémlett neki, mintha Gavrília fitymálva húzná szét a száját: fellobbant.) Különben dutye la dráku, ördög vigye. Majd csak lesz valahogy. Gyerünk, Gavrília.

Egy kis kerülővel visszafordultak a „grádics“-hoz. Az Isten csinálta azt még a vizözön idejében. Két lépés volt, ahol legszélesebb volt, de néhol a hasmántcsúszó ember egyik válla már a mélység fölé került rajta, úgy megszűkült. Afféle természetes szerpentin-úthoz lehetett volna hasonlítani. Körben kanyarodott felfelé s iszonyú meredekes tátongtak a szélén. Fel lehetett rajta jutni egészen a Kék-csúcsához, ha pedig azt óvatosan megmászta az ember: éppen felibe került a Rideg-

sziklának, úgy, hogy az ott legelő zergék se szímatot nem kaphattak róla, se meg nem láthatták.

Aki a túlsó hegyről nézett volna át ide a Keselyű-hegy oldalára: két cserebogarat láthatott volna nemsokára, amint végigmászik a sziklafal meredek lejtőjén. A ragyogó napfényben meg-megvillant a Traján puskája; a csillogás arra csalt egy kíváncsi havasi szajkót, a ritka madár körülröpködté a két csúszó-mászó furesaságot s a csodálkozás hangjait hallatva, szállt át a mélység fölött, a fekete fenyvesbe, ahol bizonyosan megközelíthetetlen, titkos magasságban volt valahol a fészke.

Előljárt mindenütt Gavrília, hogy lássa, hol férnek el jobban. Legtöbbnyire úgy mozgottak előre, négykézláb, hogy minél kevesebb lássék belőlük.

A nap erősen sütött s Traján izzadt. Szuszogva szorongott egy alig három araszos ösvényen, amely a „grádics“ legveszélyesebb pontja volt. Azon túl meglehetősen kiszélesedett megint a sziklapárkány.

Gavrília már átjutott a veszélyes ponton s ott visszafordult.

— Megállj, Traján, nyujtsd ide lassan a puskádat, könnyebben mászol úgy, ha nem kell rá vigyáznod.

Traján szót fogadott s egészen végig nyúlva a sziklán, szinte hozzátapadva a forró kőhöz, igyekezett túljutni a halál e tátongó kapuján.

De amint már-már annyira volt, hogy a vállával szabadban mozgott, Gavrília, aki eltorzult arccal állt a biztos, kényelmes területen, egy bakkecske vad öklelésével ugrott neki s a puskatusával hatalmasan oldalba nyomta.

Egy másodperc alatt üres volt a keskeny sziklapárkánynak az a része, amelyen az imént Traján feküdt. Kővek gördülése zavarta meg a hegyszakadék csöndjét; súlyos szikladarabok koppanásának a visszhangja ismétlődött, kétszer-háromszor is.

Volt-e abban a zajban egyéb is, például egy kiáltás, vagy egy lezuhanó puha test zsákszerű puffanása: azt Gavrília nem tudta volna megmondani. Borzasztóan kikelt arccal állt a mélység szélén; a Traján puskáját szorongatta, markolászta, szeme üvegesen meredt a semmibe, haja égnek állt kis sovány fején, csupán a fülével élt: borzadva, fogvacogva hallgatózott.

Úgy zúgott a füle, hogy nem tudta többé: hall-e hát valamit, vagy csak képzelődik. Mintha mozgott volna valami alatta, a sziklafalon; mintha bokrok zörgése lett volna az; vagy csak a folyvást hulló kavics gördült, kopogott, pattogott lefelé, jobbra-balra.

Leguggolt s vissza-visszariadva, szemmeresztve dugta ki fejét a párkány szélén.

Első tekintete egy vergődő, iszonyúan erőlködő alakra esett, aki vagy négy ölnyire alatta, néhány csenevész törpefenyő kiálló gyökereibe kapaszkodva, húzta fel magát a sziklafal egy teknőszerű, homorú hajlata felé, amely elég lehetett arra, hogy benne egy ember végigfeküdjék. De onnan azután se jobbra, se balra, se fel. Csak le, száz ölnyi mélységbe.

Trajánt az égi hatalmak óvták. Mikor Gavrília letaszította, nem zuhant mindjárt, hanem csúszott; ösztönszerűen kapott hozzá a sziklafalhoz s vas-ujjaival még a legkisebb görcsön is megfogózott egy-egy pillanatra. A többi tisztán a legnagyobb véletlenség dolga volt; az is, hogy a törpefenyők éppen az útjában voltak, az is, hogy azok fölött a szikla egy akkora mélyedést mutatott, mint egy — koporsó.

Gavrília reszketve nézte, hogyan küzd az élet ösztönével az az ember, akit ő gonoszul akart elpusztítani. Szívdobogva leste, hogy elérje-e a mélyedést, ahol valahogyan meghúzódhatik. A hegylakók vakhitével kezdett magában imádkozni, hogy bárcsak elérné, bárcsak ne zuhanna le a biztos halálba.

Már megbánta, amit tett. A kitörő gyűlölet ereje ellankadt benne; felülkerekedett lelkében az elnyomottak, a vereséghez szokottak gyávasága.

De amikor megbizonyosodott róla, hogy Traján már elfoglalta az egyetlen pontot, ahol egyelőre nem fenyegeti közvetlen veszély: megint kiújult elfojtott, lappangó dühe s vérbe borult szemmel, szinte sikoltozva harsogott le a barátjához:

— Traján! — Traján!

Az óriás móc felemelte a fejét s kőkemény nyugalommal kérdezte: mi kell?

— Traján!... te!... te kutya!... nincs itt vadkecske sehol, csak ide akartalak csalogatni... hallod-e, én löktelek le! Tudod-e, Traján, miért? Persze tudod! Tudnod kell, kutya! Én is tudom. Mindent tudok, te!, Tudom, hogy amíg a kecskéimet legeltetem, te bejársz az asszonyhoz. Te kutya! Te veszett kutya! De 'iszen az az én feleségem, nem a tiéd...

Elhallgatott, mert hörögni s fuladozni kezdett. Traján csendesen, indulat nélkül szólt fel:

— Noked van igazad, Gavrília. Jól tetted, amit tettél; ha én te vagyok, én is csak úgy teszek.

Gavrília a nagy kitörés után lecsillapodott valamennyire. Bámulva hallgatta a nagy Trajánt. Mindig tiszteletet érzett iránta a bátorsága meg az ereje miatt; de most mintha nem is ember lett volna, úgy viselte magát az orvvadász.

— Hát nem félsz, Traján?

— Félttem én valaha, Gavrília?

A nyizge, nyomorult kecskepásztor lelkében úgy hullámzottak az érzelmek, hogy egészen megzavarodott már. Ha az az asszony jutott eszébe, mindjárt neki kapott a Traján puskájának s borzasztó dühvel szánta el magát, hogy lelővi onnan, ahol megbujt, hadd legyen teljes, igazi a bosszú. De amint arra gondolt, hogy a lövés után Traján hogy fog lefelé gurulni szétloccsant koponyával: mindjárt elhagyta minden bátorsága.

Siránkozó hangon nyöszörgött:

— Jaj, Traján, Traján! Mért nem hagytál békét az asszonyomnak!

— Hát bántottam én? — felelt Traján, nagyot rántva a vállán. — Hát vajjon nem ő vert-e meg azzal a boszorkány szemével? Iszen nem állhatja ki elevenvérű ember annak a nézését. Én nem tehetek róla, Gavrília.

Mély meggyőződéssel beszélt; a megszületett ártatlanság se mutathatna több lelki nyugalmat. A kis pásztor elkezdett bólingatni: — Igaz! igaz! — Azután valósággal sírva fakadt: — Jaj, Traján, jaj, de sajnállak; hát te nem sajnálsz engem? Bocsáss meg Traján.

— Nem haragszom én, Gavrília. Mondtam, hogy jól van ez így. Menj haza Isten hírével; ha megunom itt, majd leugrom; csak még egy kicsit gondolkodom, imádkozom.

— Hát, te Traján, te!... igazán el tudnád ezt az esetet felejtetni? Nem törnél vesztetre?

— Már el is felejtettem, Gavrília.

— Hallod e, Traján, esküdjél meg nekem valamire! Igérj meg nekem valamit, Traján; nézd, összeteszem a kezemet is, úgy kérlek szépen.

— A puskámat akarod tán? A tied az már. Minden a tied. Nekem nem sokáig lehet közöm ehhez a világhoz.

— Te Traján... ígérd meg... de ígérd meg nagyon... hogy úgy vigyen el téged a szarvasördög, oszt ne legyél te sohase valami nagy nyavalya nélkül, ha megszeged. Traján! ígérd meg, bátyám, hogy nem bántod többet azt az asszonyt!... Hogy elfordulsz ezentúl, még ha messziről látod is. Akkor megmentelek, hozok kötelet neked, Traján.

Az orvvadász kivette a bekecse zsebéből kurtaszárú cserépipáját s elkezdte tömögteni.

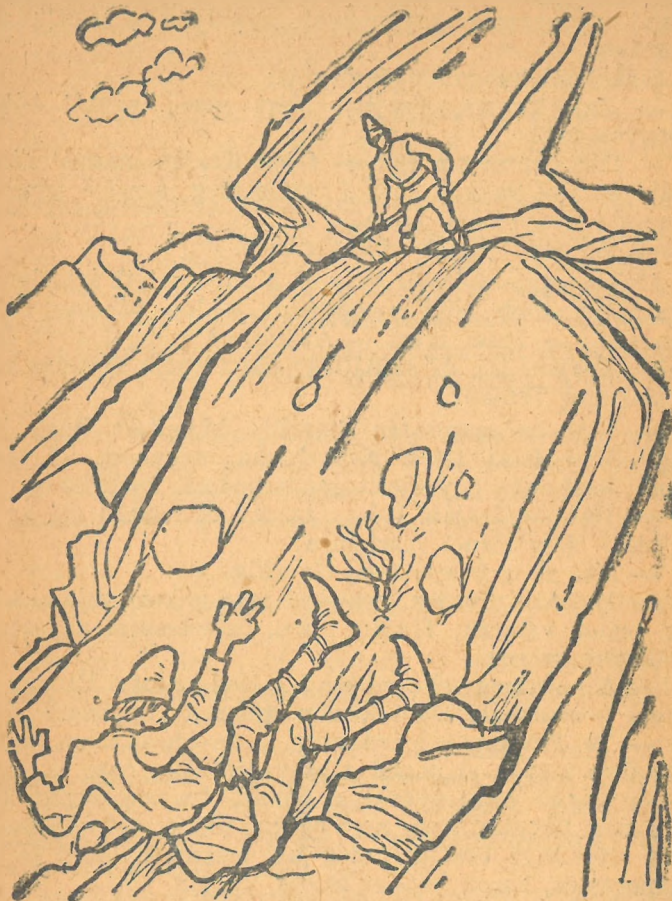
— Ördög vigye el a lelkemet, Gavrília, ha rá is gondolok többet. Erigy, kérdezd meg tőle: elmentem-e hozzá most utóljára, amikor elmehettem volna. Sokat imádkoztam azóta; magamtól is elszakadtam volna már tőle. Házasodni akartam, Gavrília. Faggasd ki egy kicsit Mitru Iliánát, majd megmondja neked.

Gavrília nagyot lélezett.

— Mitru Iliánát akarod elvenni? Szép fáta, mondhatom.

— Bizony; szebb, mint a feleséged.

— Nem igaz, Traján, nem igaz! Akkor nem értesz a dologhoz, ha ilyeneket beszélsz.

Gavrília reszketve nézte

— No, nekem jobban tetszik.

— Hál' istennek, Traján. Hát megígéred? Igérj; esküdj; futok a kötélért, ne félj.

— Hát félek én? De azért esküszöm. Amire akarod. Legyünk okosak mind a ketten. Nekem is jobb, de neked is jobb. Lásd, kiszülhetne s még felakasztnának.

Gavrilián végigfutott a hideg.

— Hát mindjárt itt leszek, Traján. Nem fogja megtudni senkise. Egyikünk se beszél erről az esetről. Te elfeledted. Én is. Mert úgy-e, nekem is csak van felejtetni valóm?

Traján nem is szólt, csak intett és rágyujtott.

Gavrília pedig sietett vissza a faluba, a mentő kötélért.

★

Eltelt egy pár óra, mire visszakerült. Traján akkor is nyugodtan pipázott a koporsójában.

— Itt vagyok már, Traján. Itt van a kötel is. Most vigyázz ide. Van itt egy nagy kiálló szikladarab, arra akasztom a hurkot; azután ledobom neked a másik végét. Azt kösd a derekadra, hogy ki ne csússzék a kezedből valahogy. Oszt' akkor Isten nevében: másszál. Tudod már te azt. Mit is tanítgatlak? Másszál, Traján. Én majd itt fent húzom a kötelet, segíték teneked... No most, Traján; Isten nevében!

A hosszú kötel leröpült a mélybe s éppen oda hullott az orvvadász elé. A nagy móc ki se eresztette a pipát a foga közül; lassan, nyugodtan megvizsgálta, meghuzogatta a kötelet, hogy elég erős-e, aztán felkötötte a derekára.

— No most, Traján! No most!

A sziklafalról megint elkezdett hullani a törmelék, Traján lassan kapaszkodott fel a kötelen s a lábával csekélyke támasztékokat keresett a ripacsos kövön. Úgy volt, mintha fel-lepegetett volna a meredek szirten.

— No most, no most — nyögdcicsélt odafent a kis Gavrília s amint a barátja elérte a sziklapárkány szélét, belekapaszkodott a kézcuklójába, úgy húzta, úgy segített neki minden erejével.

Még egy rántás, még egy rúgás és — hopp! — talpra állott Traján a „grádics“-on.

Kiegyenesedett, egy kicsit kinyujtózkodott s azután nyakon kapta a kis Gavríliát, felemelte a levegőbe, megcsóválta félkézzel s kiröpítette a magasba, mint egy parittyát.

A nyomorult nyizge pásztor egy nyiffanással perdült meg maga körül az ürben s hang nélkül zuhant lefelé, százölnyi röpülő úton, akár egy lelőtt keselyű.

Traján oda se nézett, vállára vette a puskáját, amely most is ott hevert a sziklán, lement a faluba s beállított a Gavrília feleségéhez.

— Vége az uradnak — mondta —, éppen most bukott le a Keselyű-hegyről.

A boszorkányszemű asszony megrezzent, egy pillantást vetett az orvvadász sötét, pokolmélységű szemébe, az éppen elég volt arra, hogy semmit se merjen kérdezni tőle.

Hanem ahelyett átkapta a móc erős medvenyakát s hatalmas karjával forrón, szenvedélyesen, magához szorította.

Kint a réten

Ez volt oszt' az igazi meleg idő!...

A fű megaszalódott, mint az őszi kukoricalevél; zörgött közte a lusta bogár, amint vissza-visszapottyant, mikor a kutyatejkóróra fel akart kapaszkodni. A hátára esve, nagy kaparással iparkodott elfogni egy szál gatz, amelynek neki-fohászkodjék s talpraállhasson újra.

Sárga volt a levegő, mint a réti út homokja; rezgett benne a délibáb: az igazi víz hulláma se különben. Kiszította az ég színét a nap: az az egy pár csenevész felhő, ami a kék sivatagot csúfította, hiába terpeszkedett, nyujtózott egymás után; csak nem tudott sehogyse összeolvadni, olyan nagy volt a szélcsend.

Valahol messze delet harangoztak. A délibáb partján látzott egy csárdaféle, azonkívül semmi, ahol ember meghúzódhatott volna.

Lihegve bújt meg a jószág a réti karámban; a pohoshasú úrük lecsüngő fejjel fordultak egymásnak és sültek-főttek a napon, de nem mozdultak. Az egész nagy rónaságon csak két árnyék volt, az egyik a kútágas tövében, — ott éppen elfért Bundás, a nagy juhászkuitya; — a másik két lépésnyire onnan, a szalmakunyhó mellett, — ott meg Peti bojtár vetett ágyat magának debreceni szűrén.

Peti is, Bundás is már jó ideje ugyanegy pontját nézte az útnak. Valaki jött ott, a kerékvágás közét lépegette, ahol kinőtt a fű; kurta szoknyája fel volt csücsközve a derekára, hogy ne söpörje a gatz, meg ne akadjon benne a tövis. Messziről virított fején a pirosbabos kendő, afölött jókora bögre látzott: kétoldalt fogta két fülénél fogva a leányzó.

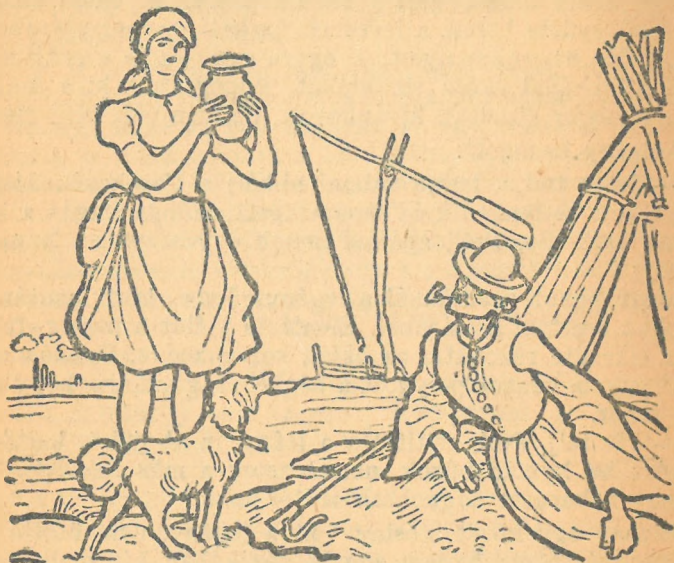
Hozták az ebédet a bojtárnak. Bundás hegyezte kájla fülét; még a fejét is elfelejtette rázogatni, pedig ugyancsak ráesett a légy a tarkójára. Szeretett volna már felugrani s elibe futni a bögrének; minduntalan rándított egyet a dere-

kán, de minthogy a gazdája oly csöndesen lapult, ő se szeleskedte el a dolgot.

Peti két könyökére támaszkodva nézte, hogy siet a leány, mintha csak szál'na a fű fölött. Messziről is látszott, hogy mosolyog; két szeme hamisan csillogott ki az előre húzott kendő alól.

— Mi van a bögrédben, te kis Katicabogár? — kérdezte mohón a legény, mikor a szava már elfogta a fehérceselédet.

— Tán adj' istent mondanál előbb, Peti! látom éhesebb vagy, mint illedelmes. Hát 'isz tudod, hogy szerda van ma, lebbencsleves napja.

Nem mondatta a lány kétszer, letette a bögrét

Éppen oda ért a szúr elé, ott megállt. Majd kicsattant a piros orcája; karja, nyaka, melle csakúgy duzzadozott az eleven vértől. Holmi vékonyabb dongájú legényt jobban földhöz teremtett volna, mint egy pár itce jó bor; még a szesz mámore se maradna el az érintése után.

Peti végignézte, de úgy fektében nem tudta a szemét sokáig a magasba emelni; lepillantott megint a homokra, ahol a leány meztelen bokája fogta el előle a tulsó kilátást. Másfelé járt az esze, de a szavával azért visszatért a lebbencsleveshez:

— Mindig is szerettem, hát még ha te főzöd! ülj le, szívem, ne kínáltasd magadat annyira.

Nem mondatta a leány kétszer, letette a bögrét, a tetején volt a cseréptányér, meg a cinkanál; a kenyeres ruhát kiterítette a cifra szűrre, végig simított rajt' a kezével s fel volt terítve nyomban.

— No most egyék kelmed!

Maga pedig ezalatt megült a kunyhó előtt, guggon, mint egy felröppenni készülő madár.

— Gyere közelebb, te csiripelő tücsköm, úgyis csak Szent-Mihályig tart már, akkor hazahozlak.

Majd elnyelte szemével azt a bazsarózsás leányt; szörnyen zavarta, hogy éppen ott libegett előtte a kissé feltüremlett viganó, de azért hozzáfogott a kanalazáshoz s vasat emésztő étvággal gyúrte befelé a levesben úszkáló szalonnadarabokat.

Bundás nagyokat nyelt s egyre nyalogatta a szájaszélét. Lompos farkával egész indulókat kopogtatott ki a kútágas tövén. Nyilván közelebb kívánczozott, de nem volt neki mersze,

A leány kacagott.

— Isten tudja, lesz-e valami abból; a Fazekasék Jósikája is egyre ott settenkedik éd'sapám körül, kölletti magát a kajla lábával. Hallod-e, Peti, apámuramnak egy szava se lenne ám ellene.

Megroppant a cinkanál a legény foga közt, azután két darabban esett ki a szájából. Elöntötte a fiút a méreg, felpattant s elkezdte rázogatni az öklét, hetvenkedve. Bundásnak se kellett egyéb, odasompolygott a bögréhez, gondolta, hogy most rajta a sor.

— Ne félj, Peti, csitította a leány a bojtárt, kettőn áll a vásár; ha hozzád húzok, nem lehetek a más felesége. Csak már egy bakaraszt nagyobbra nőttél volna!

Bizony egy kicsit kicsiny volt a legény, nem ütötte meg a katonamértéket; hanem zömök derekában két ember ereje gyült azért össze. Röstelkedve feküdt le megint a szűrre s nagyokat rúgott a kutyán, mely ott várta fejcsóválva a jószerencsét.

— Ha így fekszel, nem is venné észre, hogy hiányzik belőled, — szól Katica, egy kicsit komolyan, egy csöppet évődve. Peti odagurult hozzá egy fordulattal s átkapta a derekát, amint nekivetette a hátát a kunyhó ráájának.

De nem abból a fajtából való volt ez a réti virág. Nagyot lökött a fiún s nyomban fel akart kelni.

— Nyughass, Peti, mert mindjárt megharagszom!...

— Hát csókolj meg, ha igazán szeretsz.

— Várd ki a Szent-Mihályt, akkor, aszondod, úgyis a karamodra hozod a derekaljamat. De addig nem eszöl a csókból, se az ölelésből...

Hanem a bojtár bolond volt már, nagyon szorongva leányt s mindig közelebb jutott a szájával hozzá.

A nagy birkózásban ráesett a Katika szeme Bundásra.

— Peti! ... néz a kutya! — kiáltott ijedten, de már késő volt; a legény miatt a kutya minden szál szőre egy-egy szemm változhatott volna; a kemény, tüzes csók elcsattant a leán arcán, hanem csattant rá nyomban a Peti képe is. Bundás hitelezve tolta közéjük lihegő, kánikulás fejét.

Egy kis csönd lett erre. A legény visszakuporodott a helyére s izzadt homlokát törölgette az ingujjával. Oda se annak a poflénak, hisz a mátkája becsületének a záloga volt az. A leány pedig megkuszált haját igazgatta össze s bekapcsolta keblén a kinyílt kapcsokat.

Nem is melegség volt már az, ami végig hömpölygött a levegőn, hanem valóságos olvadó tűz. Az egész széles réten nem lehetett látni se egy bogarat, se egy madárat. Ilyenkor a pacsirta is mind bebújik a barázdába, a hűvöses, árnyékos földrepedésbe, ott kiterjeszti a szárnyát és túri a kegyetlen füledést. Csak egy halálra tikkadt Gerlice vetődött ide valahonnan a tarlókról a kúthoz, erővel rá akart szállni az ágasra, kétszer-háromszor is körülröpködte s a levegőben szárnycsapkodva megállt néha, mint a virágra kérezkodó pillangó szokott. De nem mert inni a szegény pára, minthogy az a két kipi-
pirult ember ott volt a kút tövében.

— Szégyelje magát, kigyelmed — szólt a leány duzzogva. Neheztelt, minthogy nem tegezte. Kikaparom a szemét, ha még egyszer meg meri tenni.

— No, no, Katika; egy olyan kis pipogya csókért!... Inkább elverem innen ezt a Bundást...

Kamós botjával nagyot húzott a földre atájt, ahol a kutya feküdt, de nem ütötte meg. Hanem azért Bundás szűkölve ugrott félre s elkocogott a pihenő nyáj közé. Ott úgy elkeveredett, hogy jó szemmel is nehéz volt rátkadni.

— No nézd csak, Katika, nincs már itt a kutya.

Volt valami kérve-követelő a hangjában; egy olyan húrrezdült meg benne, amelyik nagyon a szívéhez szólott a leánynak. Az ilyen félig vad embert szörnyen meg tudja fogni az érzés, ha egyszer erőt vesz rajta: Pedig ez a Peti most minden áron ki akart békülni. Hogyne, mikor olyan édes, piros, szemérmes volt az a megtépázott leány. Az ő mátkája!

A pusztai rózsza folyvást duzzogva vonogatta a vállát, de mikor látta, hogy Bundás csakugyan nincs ott, elnevette magát. Az asszonyszeszélyt ugyan ki tudná kiszámítani, ha mindjárt a mezitlábás Lukréciák kontya alatt fogamzik is meg?

v A legény úgy csúszott hozzá négykézláb; állva nem bírta volna az ina. S engedte neki a hajlós rozmarinszál, hogy csöp-pet megkóstolja az arcát, de nyomban el is kiáltotta magát utána:

— Bundás, nye!...

A lompos, hízeltő eb megint oda dugta a fejét közéjük. A legény agyonvágta volna, de a leány az ölébe vonta.

— Nyughass, Peti! Magad is megsíratnád Szent-Mihály után.

Fülig pirult, mikor kimondta, de a legényt nem vigasztalta meg semmi többet. Úgy forgolódott a cifra szűrőn, hogy mind kifoszlott a színes szegés alatta.

— Erigy haza, Kati, — szólt elfordítva a fejét, — nem is tudom, mit küld éppen tégedet az anyád. Legalább húzhattál volna csizmát, hogy ne süljön a lábad.

A leány lenézett s ha eddig piros volt, most olyan lett, mint a főtt rák. Még most is csipőbe volt a szoknyája akasztva, terdig látszott alóla formás lábszára. Hamar lerántotta a viganót.

— Isten áldjon meg, Peti, — mondta s felkapkotta a keszkenőt, a bögrét, a tányért. Megindult gyorsan az elaszott gyepen.

A legény egy darab idő múlva felkapta a fejét. Akkor már ott libegett a mátkája, valahol a roskadozó délibáb között. Hol megnyúlt az alakja a káprázatban, mintha egy óriás asszony volna, hol összefinomodott, akár csak egy parasztruhás tündér Ilona kalándozott volna a hervadt virágok területén.

Bundás is egyre nézte és meg-megkopogtatta bozontos farkával a korhadó kútágast.

Egy rab megszökött

Az sz—i börtönből megszökött egy rab. Nem valami nagyon veszedelmes, de azért mégis több ügyelet illette volna meg, mert emberölés miatt sok esztendő t kapott s eddigelé alig egy évet töltött ki a büntetéséből.

Hogy történt, mint történt, senki se tudhatta.

Este, mikor a porkoláb vizet vitt neki: látta, hogyan gunnyaszt egy sötét sarokban. De amint pitymallott, egy őrs észrevette, hogy nyitva a kalitka s kiröpült belőle a madár.

Egy kis kavicsot találtak a küszöb mellett, belől. Attól nem lehetett az ajtót egészen betenni; a kulcs csak úgy a levegőbe pattantotta a záróvasat. Véletlenül került-e oda az a kavics, talán úgy, hogy a porkoláb berúgta — vagy a rab eszelt ki valami furfangot, amivel a menekülést ilképpen biztosítsa: sohase derült ki.

Nagy volt a riadalom az egész komor épületben s a felügyelő a haját tépve bujt még a kéményekbe is: hátha ráakadna a ravasz fickóra. De hamar oda lett a reménysege, mert amint javában folyt a hajsza, beállít Csik Dani, az inspekciós pandúr s elpanaszolja, hogy amíg ő a szénaraktárban porciózott: szőrén-lában eltűnt a sárga az istállóból. Nyereg, kantár, egy kis fehérenemű, meg a pandúrkalap mind oda van vele.

— Biz' azt nem vitte el más, mint a szökö rab.

Az álmos őrs emlékezett, hogy kora hajnalban a kúthoz mentek a sárgán, de megesküdtött rá, hogy Csik Dani ült rajta „fehérben“, meg a kalapja is a szemére volt húzva.

Az ám! A rab hirtelen felkaphatta magára a pandúr holmiját s mintha ingben-gatyában akarná tisztelni a hajnalt: úgy vitte ki a lovat. A rabgúnyát meg is találták az istállóban.

Ezen változtatni nem lehetett.

Legalább azt kellett hát tudni, hogy merre vehette útját.

Az igazgató felütötte a protokullomot s izgatottan kereste a rabra vonatkozó adatokat.

„37. szám... Gencsi Gerő... karulyi gulyásbojtár... illetősége Csomaköz, nagykarolyi járás...”

A többire most nem volt kíváncsi. Százat tett volna egyre, hogy ha a rab meg tudta találni a helyes utat: nyomban haza indult. Az ilyen puszták fia hasonlít a fészkes madárhoz, amelyik mindig visszakerül a maga bokrába. Hova mehetne máshova, ahol nem értik, nem ismerik? Még az ösztöne is hazafelé húzza, megmutatja majd neki az utat. Sz' csak az égre kell néznie és menni a nap után; amerre az siet, arra van a róna, a gulyások hazája. Éjjel még könnyebb; akkor meg eligazítja a sok csillag.

Se vasút, se telegráf nem igen volt még akkoriban. Ha volt is, a kisebb helyeket nem kötötte össze; baj esetén a legjobb hírvívő a gyorslábú ló volt. Egyik hatóság tovább küldte a sürgős levelet a másiknak, míg az utolsó lovasstafféta eljutott vele oda, ahová szólott.

Másnap alkonyattájt megkapta a nagykarolyi szolgabíró-ság a bosszantó hírt. A főszolgabíró nyomban elugratott a csendbiztosért. Jött is az lóhalálában, pedig rokkant volt egy kicsit, mert többször meglövöldözték a betyárok. A golyók helye mindig megmondta neki előre, hogy időváltozás lesz.

Jó barátságban volt a két hivatalos személy; először paroláztak, aztán megittak egy pohár jó bort, azután azt mondja a csendbiztosnak a főszolgabíró:

— Na, komám, most hát lássuk a medvét. Most kell ám kitenni magunkért. Gencsi Gerő, akit a múlt nyáron Börvélyben elfogott, útban van erre; megszökött a sz-i börtönből. Ha hirtelenében rá nem tesszük megint a kezünket, betyár lesz belőle.

A csendbiztos azzal felelt, hogy töltött magának is, a társának is. Ivott, rágyujtott, hallgatott.

— Hova gondol, komám?

Vontatva felelt a nagybajúszú, darutollas ember:

— Nem kell úgy sietni; nem kell lármát ütni. Láttá-e már, hogy mennyit kering a kánya, amíg lecsap?... Majd kimegyek holnap Börvélybe, rucahúzásra, oszt' meglátjuk a többit.

A főszolgabíró nagyot nézett.

— Mi a manót keres a rucák közt? Sz' Karulyban van otthon az a legény. Apja-anyja meg Csomaközön lakott: a gulyái mind a Nyír homckját járták.

A csendbiztos kacsintott.

— Már pedig én ott keresem a gácsért, ahol a párja van. Maga persze új ember még itt, csak annyira emlékszik, hogy Gencsi Gerő agyonvert egy úrfit, azért oszt' elfogtuk. No, hallgasson ide, elmondok valamit.

*

Megszurkálta, megnyomkodta a dohányt a pipájában s nagyokat pöfékelt. Gyönyörködött benne, hogy milyen kíváncsian hallgat a másik.

— A karulyi gulyásszámadónak nem volt több olyan bojtárja — kezdte —, mint ez a Gencsi Gerő. Ebben volt a reménysege, hogy nem lesz semmi baj, ha ő egyszer-máskor elmozdul a gulyája mellől; ez segített neki mindenben, amihez ész kellett; még az angáriáját is vele vétette fel minden negyedévben.

— Egyszer itt, a tiszttartóságnál, meglátott a bojtár egy napszámosleányt, aki vasárnap délután bejött napszámfizetésre. A börvényi csíkkirály leánya volt az. Tudja, azé az öreg pákászé, a Csákó Péteré, aki éppen a láp szélén lakik s a vadászni járó városi urakat szokta bevinni a pocsogókra.

Attól fogva nem volt nyugta, nem volt maradása.

Még a gulya se kellett neki; ébren is álmodott s alva is éberebb volt, mint a körülte pihenő nagy komondorok.

Ha azt nem akarta a számadó, hogy a fiú eleméssze magát, bele kellett nyugodnia, hogy minden vasárnap hajnalban lóra kapjon s elvágasson — vigasztalódni. Nem látták estig, de amikor a pásztor-csillag feljött: már otthon találta. Azután jókedve is volt a bojtárnak egész héten.

A számadó nem igen kérdezte: merre járt, honnan jött. A pusztai ember nem tolakszik a más dolgába, ha nem muszáj vele.

Hol járhatott másfelé a legény, mint a babájánál?

A karulyi pusztáktól Börvelyig nagy futamodás, de legalább gyönyörűséges; onnan vissza még nagyobb, de már jóval keservesebb. Ha Gencsi Gerő élvezte a gyönyörűséget, kiállotta a keserűséget is minden vasárnap.

A szarvasbőr-nadrágos, gumicipős urak mind akkor bujták a börvényi lápot. Egyik jobban legyekedett a pákász leánya körül, mint a másik s nemigen bánták, hogy vasvillaszemmel méregeti őket a gulyásbojtár.

Az pedig nem mozdult volna egy országért, amíg az utolsó kocapuskást is el nem hordta az ördög; amíg a vadászok szekereinek a zörgése egészen el nem hangzott.

Akkor nagynehezen rászánta magát a búcsúzásra, felült a lovára s kikerülve a falu egyetlen utcáját; indult a réten át. Onnan még jódarabon láthatta a Csákó Mariék fehér viskóját. Ott még sokáig hallhatta, amint a kedvese szép csengő hangon küldözte utána a hívogató, marasztaló szerelmes nótát:

*„Ne hagyj itt, ne menj el,
Nem bírok a szívemmel,
Maradj nálam az éjjel! . . .“*

Igy volt minden vasárnap, így lenne talán most is, mert a szegény bojtár, meg a szegény leány nehezen tud olyan párrá válni, aki szakadatlanul egymás mellett élhet. De közbeszólt a Halber-estet.

Talán ösmerte valaha Halber Alfrédet? Bolond, ugrifüles fiatal ember volt az. Addig járta a börtvelyi lápot, amíg beleveszködött a pákász leányába s úgy mondják: komolyan el akarta venni.

Pedig nagy bérlete volt itt az apjának: úri kisasszonyt is könnyen kapott volna a jó módja révén.

A Csákó Péter leánya mégis kinevelte s elmondott mindent a szeretőjének, Gencsi Gerőnek.

A többit gondolhatja. Mi kell egy olyan gulyásbojtárnak, hogy vérbe boruljon az agyveleje!

— Ráesett a boldogtalan Halber-fiúna s agyonvágta...

Itt egy kis szünetet tartott a csendbiztos. De csakhamar megszólalt megint, s oly hangon, mintha azt mondaná, sokat tanulhatsz te még én tőlem, megkérdezte: — No hát, tudja-e már, hogy mért keresem én a karulyi gulyást a görvelyi lápon?! Hát fogadjunk, hogy nem a gulya most az első gondja annak a legénynek.

Felállt, elbúcsúzott s bicegve indult kifelé. Nagy, tarajos sarkantyúi csörögve rezzentek meg minden lépésére. Az ajtóból még egyszer visszaszólt:

— Egy kukkot se erről a kaszinóban. Valahogy eszébe ne jusson holnap a sok kocapuskásnak a börtvelyi pocsgó.

*

Szól a sárgarigó.

Mintha fuvolázó tündér bujkálna a nyárfa lombja közt: „tilulija! tulilulija“.

A nyárfa meg-megrezzen, összepaskolja lombjait; azok ijedten rándulnak meg a napsugártól, a fecske szárnyának a villanásától, a házi galamb rebbenésétől: hisz' csupa idegből vannak.

Végigszalad a borzongás a fán, mikor kiszól sátrából a csengő panasz: „tilulija, tulilulija!“...

Nem is egyéb az, mint panaszkodás: hogy nincs itt több fa messze földön, hogy nincs itt más madár is, aki dalolni tud.

Lomb sincs és mégis oly csudásan zöld, titkosan sűrű erdőség susog-zizeg; dal sincs és mégis búsongó zenére em'ékeztet ez az örökös zizegés.

A sárgarigó halkán ismétli fuvolás szölamát, de sehonnan se kap rá feleletet. Egy cincér száll ki a lomb közül s csudálkozva zúgja körül a fát. Hogy vetődik ide s mit keres itt az

erdők dalnoka? Ahol még a háziveréb se szívesen lakik. — Aki ott karicsol a titkos sűrűségben: bujkáló kobold az, halandó szemnek szinte láthatatlan: az ugyan meg nem érti a csengő tululiját. Aki a messzeség ködében jajongva csapkod s légi táncsal méri az ég s a föld között: az a bibic, a rónaságok szárnyaspojácája, az árnyéktalan terület gyermeke: közel se száll oda, ahol fa van.

Egyik se társaság az a szép aranymadárnak.

Már nem szól a rigó; megvárja, amíg elhúz fölötte a keringő réti kánya, aztán kirebben és sietve lendül vissza arra, amerről idejött. Ki tudja, milyen véletlen sodorta a lápszéli nyárfa lombja közé?!

Csákó Péter ellenzőnek hajlítja össze a tenyerét, úgy nézi alóla a szálló madarat. Milyen ragyogó, mint a réti szironták; hogyan tűnik el lassankint egészen; már csak akkora, mint egy...

— Adj isten jó napot, Péter bácsi!

Az öreg egyet pördül s haptákba vágja magát. Egy úri vadász áll előtte; magas, derék szál ember, jó magyaros képű, csak bajszot visel, mint a paraszt, hanem azt bátran a fülére csavarhatná.

— Van-e ruca a lápon? Itt maradnék az esti húzásra.

A pákász köhint egyet-kettőt. — Ruca? — kérdezi el-tűnődve — hát ahogy vesszük... nem sok helyt van... (a vadász félmarok aprópénzzel játszik, egyik kezéből a másikba töltögeti), de azért van; van ruca elég, hogyne lenne.

Elkapja az előlegborravalót s indul a viskó felé.

— Maris te! Maris leányom! Gyere errébb, hozd csak elő a lapátot, meg a tolorúdat; vendégünk van, Maris.

A házikóból víg nóta hallik, olyan édes, olyan fuvolás, mint a sárgarigóé; még a tululija se hiányzik belőle, mert csak úgy szöveg nélkül dalolja a leány.

*„Ne hagyj itt, ne menj el,
Nem bírok a szívemmel,
Maradj nálam az éjjel.“*

A vadász bólint s egyet lép előre.

— Ahán! Így vagyunk, szentem? — dörmögi magában. Hát ez az a nagy bánat, amiben majdnem elepedsz már? Vagy tán nagy okod van a nótázásra.

Sólyomszemmel néz körül s megakad a tekintete valamin, ami ott van előtte a sáros földön, mégis aligha tudná felemelni.

Egy lópatának a tiszta nyoma az. Pedig Csákó Péternek sohasem volt lova, a vadászok meg kint szokták hagyni a

szekeret a réten. Ebben a szűkecske udvarban meg se tudna fordulni egy szekér.

Mikor a pákász hozza a szerszámait: épp akkor bújik ki a vendég az istállóból.

— Azt néztem, lenne-e hely itt a lovaimnak.

— Dehogy lenne, ténsúr; 'isz csak egy sovány riskát tartogatok benne, az is mindétig falba üti a szarvát, amikor vakaróznék.

— Hm — gondolja magában a vadász, de nem mondja fennhangon —, hát te zabbal tartod a riskádat? Megfullad attól a szarvasmarha.

Készülődnek, kászolódnak, mindjárt mennek a lápra. A leány is kijön, hogy segítsen öreg apjának. Egy kicsit megványadt, a szeme beesett, de azért úgy ragyog, mint a világító bogár. Úgy szökik, mint a szöcske; kacagásra áll mosolygó szája szakadatlanul.

Sarló van a kezében, meg egy kis kosár a karján. Nem állja ki a vadász, hogy meg ne csípje az állát, fel ne billentse a kosárka fedelét.

— Hova igyekszel, szentem?

A leány megriszálja a derekát s duzzogva csapja be a kis kosarat.

— Hájas pogácsát viszek a csikkirálynak a lápra, hogy jó fogáshoz segítse édes apámat; oszt sarjut vágok a riskának a bibic-szigeten, attól édesedik a teje.

Alighogy kimondta, már el is indult, futva.

— Enyje, te zöld béka! Hát a kötél? Hogy hozod haza az édesítő füvet?

A leány visszaszaladt; szinte a szöget is kitepte türelmetlenségében a falból, mikor a kötelet lecibálta róla; s egy-kettő, ott libegett már az arasznyi széles töltésen, amit száraz esztendőben sárból vernek a pákászok magoknak, mikor a csónyiknak kicsi a víz a lápon.

Hangos énekszó verte fel a nádas világának a csöndjét, amerre a pákász leánya ment:

*„Ne menj el, ne hagyj itt,
Majd meglátod jobb lesz itt . . .“*

— Ne próbálnók meg mi is a bibic-sziget táját? — kérdezte a vadász Csákó Pétert, mikor a lápi csónakban elhelyezkedett.

A vén csont sunyítva bandzsított oldalvást, mielőtt felelt volna. Beleszúrt a szemével a vadász arcába s azt kérdezte magától: honnan ösmerem én ezt? De a vendég úr rá se ügyelt,

csak a szivarjával bajlódott nagyon, össze akarta toldozni-foldozni hártypapírossal.

— Nincsen ott semmi, ténsúr. Bizza csak rám a dolgát, fogadok, hogy lő ma legalább tíz rucát.

Belódította a csónakot a lábba s egyre távolabb és távolabb siklottak ketten a bíbic-szigettől.

Másnap délelőtt a nagykárolyi csendbiztos kétszer is kiment az ambitusára, megnézni, hogy jön-e már Balla Julcsa, a csomaközi kisbíró leánya, akiért hajnalban stafétát küldött a falujába.

Mikor harmadszor is ki akart menni, szekér zörgött odakint s két perc múlva egy piros leány pördült be az ajtón.

— Megjöttem, ténsúr, de panaszom van a pandúrjára; nem hagyott békét az egész úton.

— Hagyd el azt most Julcsa, más nagy dologban hozatalak ide.

— De mikor nem hagyott békét az egész úton...

— Ejnye, hát olyan leány vagy te, akin még egy pákosztos pandúr is kifoghat?

— Dehogy is fogott ki. Nézze meg csak az ábrázatját! Vert veres az, hupikék az.

— Hát akkor te minek panaszkodol?

— Csak, mert szeretem, ha tudják, hogy Balla Julcsa jobb a hírénél.

A csendbiztos megfogta a leány kezét s a szemébe nézett.

— Gencsi Geró is elmondhatja?

Megrezzent erre a piros leány.

— Szegény Geró! Más volt az, ténsuram; azt én szerettem, a szívemmel szerettem; azóta csak a szám jár néha. (Fellobbant a szeme.) Hanem most *azt* is utálok, gyűlölöm, nem sajnálom! Hadd vesszen, hadd pusztuljon ott, a senyvesztő börtönben.

Észre se vette, milyen elégedetten bólint a csendbiztos.

— Édes lányom, hát nagyon haragszol rá?

— Hogyis ne, mikor olyan csúfosan elhagyott, oszt' a másikhöz állott, ahhoz a vizicsirkéhez, akinek még a szentje se éri meg egy ölelésemet.

Kinyújtotta a szép gömbölyű karját; azt is lehetett hinni, hogy az ölelés izgatja, meg azt is, hogy fenyegetni akar.

— Hát ahhoz mit szólasz, hogy a börtönből megszökött Gencsi Geró s most ott pittyeg együtt a vizityúkjával, a börtvényi lápon.

A leány holthalvány lett.

— Jaj nekem, ki ne mondja újra! — Hát oszt' maga, ténsur, mire való? Hát nem ég ki a szeme?

— No-no, iszen csak tegnap óta tudom. Azt is csak én tudom. Ha neked megmondom, nem azért van, hogy most kettesben örüljünk egymásnak s nézzük, hogy azok hogyan raknak fészket.

— Juj! ténsur, ténsur, minek is mondta meg!

Szinte megcsattogtatta a fogát, ahogy a nöstény farkas, mikor a préda közelében azt lesi, hogy a himje mikor csálja már el az őrző ebeket.

— Hát segítesz-e nekem a hűtlen szeretődöt kézrekeríteni?

— Hogy én segítsek? Ezzel a tíz körmömmel vájom ki a szemét, hogy meg ne találja többet az utat ahhoz a békavirághoz, ahhoz a...

— Jó, jó leányom, igazad van, csak ne pazarold most az erődöt, az indulatodat, inkább hallgass ide.

Összebújtak, összesúgtak; a piros leánynak néha parázs égett a szemében; néha csak úgy fénylett benne valami elhaló sugár, mintha kripták viaszgyertyájától tanulta volna a szomorú derengést.

A pandúrok sokáig vártak odakint, amíg előállhattak, hogy megtegyék mindennapi jelentésüket.

Milyen sötét van még. Ahol a napnak fel kell jönni, egy pici halványsága van ott az égnek, egyéb nem mutatja a közeledő reggelt. A csillagok mutatnák, de azoknak a nyelven nem könnyű érteni.

Szél támad, hűvös legyintéssel nyúl bele az ember gunyájába, szinte fájni lehet tőle. Sok a szunyog, de mind kitér a szél tétova útjából, hanem egyszerre ármádiává tömörül a szipolyozó had, mihelyt egy pillanatnyi nyugalom borul a környékre.

Fent, a magasban, éjjeli gémek vonulnak; nagyot vakkan az egyik félmérföldnyiről felel neki a másik. Ez a pitymallat kezdete a lápon.

A magas, harmatos fűben megbújva, ketten várják a lépéséén a reggelt.

Még az éjjel jöhettek idáig, valahol megkerülték a falut, hogy senkise lássa őket, senkise sejtse, mi járatban vannak.

Vagy kétszáz lépésnyire egy viskó fala fehérik, az ott a Csákó Péter háza.

Mire ott ébredeznek, akkorra már el kell tűnni innen.

Mikor a nap annyira feljön, hogy látni lehet, hova lép az ember: be kell akkor szökni a lápba, a nádasba, ahol a nádi-veréb recsegteti egyhangú monódiáját s ahol egy hibás lépés a hináros mélységbe buktatja azt, aki nem ügyel eléggé.

— Bajod van tán, Julcsa? — kérdi a csendbiztos, s betakargatja subájával a didergő, reszkető leányt.

— Ne féltsen engem; csak arra gondoltam: hátha ott vannak most is együtt, abban a vityillóban. Hátha én azt akkor felgyujtanám?!

— Nincsen ott a legény. Vacsorát is visz neki a leány, az azt jelenti, hogy nem várja ki a lápból. Maradj veszteg, mindjárt indulhatunk, látod, cserül a sötétség.

Az a fekete erdő, ami ott susogott, zúgott előttük, kezdett már kibontakozni a homályból. Meg lehetett ősmerni a nádas. Először csak a hajlongását látták, aztán lassan-lassan a színét is, amint korom-eketéből átment sötétzöldbe.

A láp szélén pocsogó volt, annak az apró víztükrői fénylettek már a hajnal derűjében: ki lehetett venni a keskeny töltést is, amely egyenest húzódott be, a bibic-sziget felé.

— Most már indulhatunk húgom.

Elő ment a csendbiztos, utána a leány. Minden lépés helyét óvatosan kellett eleinte megkeresniök, nehogy a ragadós sárba csússzanak; amint világosodott, gyorsabban ment mindjárt a mozgás is. Lehet egyébiránt, hogy egy kicsit megszokták a kötél táncosoknak való utat, azért tetszett a járás könnyebbnek.

Egyszer csak elfödte őket a náderdő, a töltés bekanyarodott azon a helyen; most már hiába nézné ki utánok a szemét Csákö Maris.

A nap aranyos glóriával emelkedett ki a szürke ködből s kíváncsi sugarait egyszerre beszórta a láp minden rétvébe.

Megfestette a nádas vizét barnás-zöldre s megmutatta a töltésen haladó két embernek a vízben pihenő hinárlabirintot, amelybe nagy cuppanással ugráltak be előlük a békák, s ijedt evezéssel furakodtak a mocsár fenekére a csiborok s a merük.

A leány tízszer is beleszédült volna a tükröző vízbe, ha a csendbiztosba nem kapaszkodik. Az a rokkant lábával nem tudott sietni. De legalább jó biztosan tette le a talpát.

— Még csak egy kicsit ne hadd el magadat.

A nádas, mintha rögtön utána súgta-búgta volna: — ne hadd el magadat!

Kár is lett volna, mikor éppen itt volt már előttük a sziget, a keskeny, hosszú földnyelv, a lápi mezőség, ahol a tejédesítő füvek teremnek.

S a közepén állott egy jókora kunyhóféle — nádból.

A csendbiztos megállította a leányt a sziget partján, ő maga pedig kúszva közeledett a kunyhóhoz. Szépen eljutott az ajtajáig s bekukucskált a hasadékon. Világos hajnal volt már, jól lehetett látni a kunyhó belsejét.

A csendbiztos kiegyenesedett s intett a leánynak, hogy bátran jöhet. Mikor mellette volt, odasúgta neki:

— Csak a lova van itt, a sárga, amelyen megszökött.

Az elhagyott szerető kétségbeesetten tördelte a kezét:

— Mit csinálunk mostan?

— Semmit. Várunk. Ne légy türelmetlen, bizonyos vagyok én a dolgomban.

S leültek a kunyhó fala mellé, a puha, nedves fűre.

A sárga megérezte őket, nyihogott s nagyokat dobantott odabent.

— Csak ne nyerítsen, mert az messzire elhallik, attól könnyen gyanút fog a legény.

Sokáig nem szóltak egy szót sem, csak nézték, hogyan szaporodik a verőfényen játszó szitakötő, meg hogyan vadászik a libellulákra egy törpe cickány, amely végig tudott mászni egy nádszálon s most a bugába rejtőzve lesi a prédáját.

Mikor azután a hajnal már a reggelbe váltott át s a nap is jó melegen tűzött, illencősen a nyár zenitjéhez: felállt a csendbiztos s azt mondta a kísérőjének:

— Te, én most beállok abba a sűrű nádtömbbe, onnan lesem, hogy merről száll a madár a hívogatóra. Amint helyben vagyok, te is végezheted a magadét, de azt megmondom, hogy itt maradj ülve a fűben; meg ne moccanj innen, mert ha korán meg talál ösmerni, akkor eltűnik s hiába fáradtunk. Itt utól nem érjük, itt övé a világ.

Néhány perc mulva csengő, gyönyörű nóta hasgatta meg a lép kora reggeli levegőjét:

*„Esteledik, alkonyodik,
Az én rózsám készülődik.
Ne hagyj itt, ne menj el,
Nem bírok a szívemmel,
Maradj nálam az éjjel!“ ...*

Egy pár vizimadár kiröppent a nádból, a sárga meg elkezdett vígan nyeríteni.

A levegő szinte remegett a csöndes, felséges fuvalmaktól, amik már a nappal gyermekei voltak, nem pedig a hűvös éjszakáé.

Az örök életet lehetett sejteni a fűben, a vízben, az úszó bárányszerű felhők alatt és fölött.

Ami hang keletkezett: a vidámság kitörése volt az. Még a folyvást hangzó mélabús nóta se ijesztette meg a vizek szárnyasait annyira, hogy itt-ott bele ne szóltak volna.

De beleszólt nemsokára valami egyéb is.

... a csendbiztos intett a lánynak

Egy halkan dúdoló, félénknek tetsző férfihang, amely ugyanazt a nótát dalolva közeledett a sűrű nádas között.

Hallani lehetett, hogyan csörtet a nádaszt gázoló ember, hogy tör utat magának, mint az őserdők vadja.

A leány hangja halkabb lett, remegett, olyanná vált, mint azé akit már fojtogatnak.

S egyszer csak szétnyílt a kunyhóval szemben a nádas és meglátszott a part szélén Gencsi Gerő, majdnem derékig vízben. Ki tudja, milyen titkos földvárból került ide, ezen a másnak járhatatlan úton, amelyen csak a szeretője édesapja igazíthatta el.

A csendbiztos csak arra várt még, hogy kilépjen a legény a szárazra; mind a két kezében felhúzott pisztolyt szorongatott,

hogy baj ne legyen, ha löni kényszerülne s csütörtököt mondana valamelyik.

Hanem, amint a bojtár előre mozdult, felszökött Balla Julcsa a földről s víjjogva, kísérteties, rettentő jajongással sivitotta feléje:

— Fuss! Fuss! Vissza! Vissza!...

Sápadt volt, mint a halál, elakadt a szava, csak hörgött s a kezével intett: Vissza! Vissza!

A csendbiztos megértette. Régi szeretője láttára feltámadt a leány szívében a rémület, s az árulás gyötrelme. Most már megbánta, amit tett. Nagyon szerette azt a legényt, jobban, mint ahogy gyűlölni tudta.

Nem lehetett már tétovázni, előugrott a nádtömbből s rákiáltott a szökött rabra:

— Megállj!

Gencsi Gerő úgy pattant vissza a nád sűrűjébe, mint a csik; abban a pillanatban eldördült a csendbiztos pisztoly. Hallani lehetett, hogy jajdul fel a futó bojtár s hogy menekszik erőlködve ösmeretlen tanyája felé.

A csendbiztos utána akart rohanni, de Balla Julcsa belekapaszkodott s átfogta a lábát. Úgy húzta lefelé a földre, hogy a rokkantlábú ember utóljára is odaroskadtt mellé.

— Nem! Nem! Üssön agyon, fojtson meg, mégsem eresztem! Nem engedem, nem engedhetem, hogy megölje a kis fiam apját!... Gyilkos!

Most is feltámadt a láp csodálatos zúgó visszhangja s zavarosan, alig érthetően ismételte az utolsó szót: „Gyilkos!”

Sokáig keresték azután Gencsi Gerőt, de meg nem találták. Valahová bebukhatott súlyos sebével a hinár közé s ott elnyelte a mélység, betakarták a vizililiom széles levelei.

Hogy csakugyan el kellett pusztulnia, azt mindenki megtudhatta, aki a Csákó Maris kinszenvedéses arcára nézett.

Nem hallotta azóta senki dalolni a láp fülemüléjét.

A riska

Csúnyán összezőrdült a két szomszéd: Bence János, meg Halmos-Csengeri Illés.

Tulajdonképpen az asszonyok voltak a baj okai. Bence Jánosné a maga zsellér-szegénységében nem tarthatott más apró marhát az udvarán, mint egy pár csirkét, meg vagy fél-tucat fehér rucát, míg Halmos-Csengerine ifiasszony azt se tudta, hová tegye a nagy talka pulykáját, libáját, amelynek kicsi kezdett lenni a szérűskert. A Halmosék udvara magasabb volt, onnan szépen átfolyt a libagödör fölösleges vize a Benczések udvarára. Jókora pocsgó támadt attól az aljban, ahova szívesen elvonultak a rucák hűsölni, minthogy az eleven-sövényig ért a víz, ott meg a sűrű bodza pompásan tartotta az árnyékot napestig.

Éppen ezt az árnyékot irigyelte meg Halmos-Csengeriné ifiasszony, mert az ő udvarán egy korhadt eperfán kívül nem volt a zöldnek nyoma sem.

Az ujdonatúj palánk gyalult deszkái messzire fehérletek, a mellé ugyan hiába lapult a kánikulában pihegő pulyka. Tudja Isten miféle bogár csípte meg Halmos Illésné, egyszer csak kora hajnalban elárkoltatta az udvarán a libagödör folyását s Bence Jánosék csak azt vették észre, hogy nincs vize a rucának, kiszikkasztja a nap a pocsgót egészen.

Kút pedig nem volt az udvaron: az ivóvizet is a Halmosék kerekeskútjából hordták s ott itatták meg a sánta riskát, mely — az istenadta — a fájós lába miatt nem járhatott ki a csordával, hanem csak a Halmosék rétjének a szélén, meg a szilvafasor poros fűvében lelegtetett.

Bence Jánosné hirtelen-nyelvű asszony léteére olyasmit szalasztott ki a száján, amit nem volt jó meghallani Halmos-Csengerinének, de pedig meghallotta, mert véletlenül éppen a palánk mögött állott s azt nézte nagy györ yörúséggel, hogyan tömi a cseléd a hízó ludat.

Vissza is felelt nyomban, úgy félvállról, mintha Péternek szólna, hogy Pál is értse.

— Siess azzal a tömással fiam, mert mindjárt elver innen bennünket az eső; nem hallok, hogy kajabál a szomszéd gyöngytyúkjá? (Pedig sose volt ott gyöngytyuk.)

— Abbiza' kedves szomszédasszony — pattogott tüzesen Benczéné —, úgy hallom a magok pávája is ugyancsak kitátotta a torkát; már el nem kerülhetjük a nyári zivatart. (Pedig Halmos-Csengeriák csak híreből tudták, hogy cifra páva is van a világon.)

A többi azután ment magától, mint a karikacsapás.

Mire Bencze János a nagy lármára lejött a házijáról, ahol valamit reparálgatott, a két asszony már úgy összegabalyodott szóval, hogy ha a palánk nincs közöttük, még rosszabb is következhetett volna.

Hiába csitítgatta Bencze az asszonyát, rá se hallgatott az, csak szórta pergő nyelvvél Halmos-Csengerinére a szebb-nél-szebb titulusokat, amíg Halmos-Csengeri Illés is előkerült az ököristállóból s közh nem szólott nagy haraggal:

— Nohát ha már úgy gyalázkodik tisztelt szomszédasszony, reményilem, nem szorul ezentúl se a kutamra, se a rétemre; fel is út, le is út, nincs köztünk egymáshoz. Pakolj be te nyelved (ezt már a feleségérek mondta), mert meg talál csúfolni az Isten még csakugyan radszakad itt valami kéretlen zápor.

A két ember betuszkolta a maga asszonyát a házba, de még onnan is sckájg kizúgott a pörölő fehérség.

— Fizony bolondot csináltál asszony — dörmögte Bencze, mikor a csend lassankint helyreállott. — Sok jót tettek velünk Csengeriék, kár volt őket megharagítani. Most mit adsz enni a riskának, he?!

Látszott az asszonvon, hogy már megbánta a hirtelenségét, de makacs volt, nem akarta a derekát beadni.

— Majd kihajtjuk a vásárig ide, az árokpartra; azután elajuk, veszünk mást helyette, olyat, aki jó a lába. Julcsa te! ... Julcsa?! — szólott ki az ablakon s megint visszafordult az uráhc: — Úgy sincs egyé' dolga ennek a leánynak, csak hadd őrizze addig.

Az éles hangra ijedten rebbent szét két gyermek, aki a palánk hasadékan át suttogott egymással az imént.

Bencze Juliska volt az egyik, Halmos-Csengeri Ferkó a másik. Julcsa futott a házba. Egy telivér-pipacs is elszégyelte volna magát, ha a megriad' leány arca mellé kerül ebben a pillanatban. Zavarából könnyen ki lehetett találni, hogy hiába csak tizennégy éves a szentem, van benne már a nőből annyi,

Emennyivel maholnap el lehetne kezdeni a páros életet. Ferkó pedig a válla közé laptá a fejét és sunyi módon vissza-visszamenézve a zsellérház felé, lassan baktatott a szérús kertbe. Ott nagy sóhajtozással állott neki a szerszámtisztogatásnak. — Bárcsak idősebb lennék már vagy négy esztendővel — dünyögte magában elkeseredve. — Akkor beállhatnék katonának; majd visszasírnának itthon tudom.

Mínthogy pedig a kívánatos négy esztendő semmiképp sem akart a mai szent napon elmúlni Ferkó addig is kiment a dinnyeföldre, hogy kiválogassa a vérbekü érett görögdinnyét a tökké csenevészedett érvelenség közül.

Máskor csupa gyönyörűség volt neki ez a munka. Közel a dinnyeföldhöz nagy tábla lucerna zöldelt s a lilaszínben játszó lucenavirág közt ezer meg ezer apró kék pille csatangolt. Az odavezető hosszú szilvafasorból gerlice gurrogása hallatszott; tücskök-bogarak pattogtak, cirpeltek, zummogtak a rét csücskében, ahol a kerülő kunyhója hűsölt egy vén gesztenyefa alatt. Abban a vadvirágos szögletben meg volt engedve Benczének, hogy legeltessék a sánta riskát, mínthogy a sok bokor meg a dombo hajlása úgylis nehezé tette a kaszálást.

Vége van most ennek. A riska ezentúl otthon marad, meg az is, aki őrizni szokta. Nem ér az egész dinnyeföld semmit; a pillék, a bogarak, a gerlicék, mind csak bosszantására vannak az embernek.

Estefelé kiment a rétre Halmos-Csengeri Illés uram is. Ott őgylgett a fiú a kerülőkunyhó körül, arccal a Benczék dűlője felé fordulva. Messziről az árokparton látszott a riska, amint nagyokat biccentve kapaszkodott fel egy-egy sovány, poros virágért a part gerincére. Mellette a fűben piroslott valami: a pásztorleány vig nója volt az.

— Hát te mit szögd itt a szomszéd határát? A magadén jártasd a szemedet; ahol nyílást vágott már valamelyik béres a lucerna táblába, pedig tudod, hogy magnak tartogatom — zsörtölődött Illés gazda, haragos hanggal, szelíd arccal.

A gyerek azt se tudta, mit szóljon hirtelenében. — Szegény riska! — hebegte, csakhogy éppen valami feleletet adjon.

Vagy hallotta Illés gazda, vagy nem; annyi bizonyos, hogy nem sokat törődött a riskával; felült a szekérre, amely ott várt rá a farkon s elhajtatott a tengeri felé. Ott maradt a fiú a kunyhónál s mikor nem látta többet az apját, megint csak visszafordult a Benczék földjére s elkezdett integetni a kalapjával a renyhén legelő riska felé.

Másnap is, harmadnap is megnézte Halmos-Csengeri Illés, hogyan áll vajjon a dinnyetermése. Mindjárt itt van a szaámári nagy vásár, arra éppen tökéletes lesz a dinnyeüzret. Bevisz legalább tíz szekérral az aprómagvu, keskenyhéju hevesi fajból, amelyik olyan mikor kettévágják, hogy nincs az a kordován csizma, amelyik úgy ropogjon; s mikor szétesik, azt hinné az ember, hogy még kínálgató hangját is hallja a mosolygó vérpiros gyümölcsnek: „itt kóstolj meg hamar a szivem táján!”

De ha a dinnyeérésben gyönyörúsége volt, annál jobban bosszantotta a magnak hagyott lucernatábla. A gaz béresnek hányszor megmondta már, hogy a túlsó táblából kaszáljon, ha a borjas tehénnek visz takarmányt; s nem ide téved mégis a kötérelvaló? Persze, mert ez az oldal sokkal közelebb van, félannyi út innen a falu sarkán levő szérúskertig.

— Csak mamlaszkodol itt — korholta a fiát —, a helyett, hogy közécördítenél az álmos cselédségnek. Micsoda gazda lesz belőled? Iszen kilopják a szemed világát is.

Ferkó röstelte a dolgot, de nem mert szólni. Arra még nagyon fiatal volt, hogy feleselni próbáljon az édesapjával, de annál mégis jobban nekibarnult már a bajusza helye, semhogy könnyű szívvvel tudta volna eltúrni a szidást.

— Egy lélek se járt erre — mondta duzzogva. — Sz' csak nem alszok akkor is, mikor ébren vagyok.

Az alatt az öreg bent kajtatott már a kerülő kunyhóban; idenyúlt-odanyúlt, egy pár pillanat alatt felforgatott mindent, megtalálta a kis polcon a fiú pipáját és zsebre dugta. Nem olyan kölyöknek való még az, hogy oszt' törpe maradjon tőle. (Máris akkora volt a tizenhat éves lurkó, mint az apja.) Megtapogatta a földre dobott szűrt s a lába hegyével kitudta, hogy nincs-e valami eldugva a fekvésnek szánt szalma alá. Úgy találta, hogy biz' ott van valami.

Még ideje se volt a gyerekek gyanakodni, mikor Halmos-Csengeri Illés uram már kibujt a szalmakunyhó alól. Szemközt nézett a fiával keményen, attól zavarba jött egy kicsit Ferke. De azt már nem akarta az apa, hogy túlságosan megzavarodjék a legényke, hátha akkor mindent megneszel és tagadni fog.

Eléje tartotta a pipát.

— Nem szégyenled ilyen hitvány cserepet dugdosni? Sz'ha már annyira legénykedni akarsz, várj a vásárig, akkor majd kapsz jó selmeci pipát; nem is köll többet, hogy dugjad előlem, csak a kazal körül túrtóztasd magadat.

Örült a fiú szörnyen, de helyén volt az esze Illés gazdának s mindjárt észrevette, hogy nem kap a legény a pipa

után. Akkor hát nem is annak ujjong, hanem inkább azért a nagy öröme, hogy nem vették észre, ami a suba alá, a szalma közé volt a sarokba elrejtve.

Nahát így is jó, majd kisül az mindjárt, hogy mi van a dologban.

Illés gazda felült szépen a szekérre s elhajatott rendes útján a tengeri közé. Hanem mikor a magas tengeri szár már jól elfödte, leugrott a lépésben haladó szekérről, meghagyta a kocsisnak, hogy csak menjen lassan tovább, ő meg a széles-tányéru napraforgó leveleitől fődve, visszasétált a lucernás alá.

S mikor a szilvafasor sarkánál kibukkant, meglátta amit akart.

Ferkó guggolva lépkedett a lucerna szélén, s egy fényes sarlóval gyönyörű rendet kanyarított ki belőle. Mikor így egy félсарoglyára való zöld takarmányt gyűjtött, hamar beosont a kerülöknyhóba, eldugta a sarlót s kihozott helyette egy újdonszerű köblös zsákot. Abba elkezdte a friss lucernát begyömöszölni, még meg is taposta közben-közben, hogy több férjen bele.

— No lám! — dörögte Halmos-Csengeri Illés a napraforgó között —, a zsákot észre se vettem. No megállj csak te kölyök! ...

De nem zavarta meg a gyereket. Maga is kíváncsi volt, ugyan mi lesz ebből?

Ferke ezalatt alaposan elkészült a dolgával, körülnézett, mint aki tudja, hogy rosszban jár, bevonszolta a zsákot a fasorba, ott a vállára kapta s a lombok alatt elkezdett vele futni a kopár árokpartra, ahol a Benczések riskája vígan koccogott a sánta lábával.

A fiú hamar kiöntötte a lucernát az árok csálitjába, ott ugyan senki se kereste, hogy mit falatoz a riska olyan jóízűen. Azután odahúzódott a mellé a piros leány mellé, aki a tehenet őrizte.

Szégelyelte magát mind a kettő; nem is igen mertek egymásra nézni. Hallgatásukban a közös bűn szemrehányása volt. — Tolvajok vagyunk — gondolták s ösztönszerűleg kerültek a riska tekintetét, ami ravas: kacsingatásnak tetszett most nekik, pedig a jámbor állat legkevésbé sem törődött velök s bizony nem kellett attól tartaniok, hogy valamikor tanúságot fog tenni ellenök.

Halmos-Csengeri Illés, végigment a soron a fiú után s a sűrű lombok által védve, messze az ároktól, megállott.

Látta, hogy a fiú hogyan vendégli meg az ő rétvéről száműzött tehenet s eszébe jutott hogy milyen sajnálkozva sóhajtott a gyerek a minap: „szegény riska“.

— Jó szíve van, becsületes lesz, mint az apja — dühnyögte elérzékenyülve. Az eszébe se jutott, hogy éppen most lopáson érte.

Megfordult s csöndesen indult el a szérúskert felé. Űtközben megállott, visszanézett, látta, hogy még mindig ott ül a fiú a lány mellett a fűben. Csóválta a fejét gondolkodott.

De mintha puskából lötték volna ki, úgy nekifutott hirtelen a Benczeék szegényes házának amely rozszant hátuljával olybá tünt fel messziről, mintha kifáradva leült volna.

Bent János éppen egy kis ocsut szért a malac elé, amikor a dúsgazdag szomszéd betoppant hozzá.

A két ember úgy köszönt egymásnak, mintha soha egy percig se lettek volna haragban. Magyar embernek nem szokása a nagy haragtartás.

— Gyenge ez az ocsu szomszéd — szólt Illés gazda és műértőleg turkált bele a szakasztóba. — Küldenék ám egy-két vékával abból a kenderszemű kukoricából, ha a malaca meg nem vetné.

— Nem nagyon finnyás fajta — felel a zsellér szívesen, de azért meg nem köszönné egy világért sem. Az örüljön, akitől elfogadja. Úgy is sejti, hogy a lelkifurdalás bántja egy kicsit a szomszédot.

Halmos-Csengeri Illés csakugyan nagyon köszörüli a torát, tudnivaló abból, hogy még van valami mondani valója.

— Oszt' az a riska, szegény, csak hadd járjon ki megint a rét csücskébe, ne rontsa itt az árkot, ha kendnek is úgy tetszik.

— Én nem kötöm meg, ha erővel visszakiváncozik a csücsökbe — hencegett János gazda egészen neki vidulva.

— Hát akkor rendben volnánk szomszéd, hanem kikö-ök ám egyet az új barátságához.

— Mi legyen az, szomszéd?

— Itthon tartsa kend a leányt ezentúl és vigyázzon rá, mint a két szemé világára. Ha túl lesz a fiam a katonasoron, lesz még egy-két jó szavam kendhez.

Paroláztak, aztán elváltak.

A dülő felől lassan bicegett hazafelé a riska, nyomában járt a kis, piros leány s egy leveles fűzfavesszővel nógatta gyorsabb haladásra.

Az alkonyat ragyogó haldoklásában piros volt minden: az ég a föld, a templom bádogtornya, a házak fala s a felhők. Még a riska is.

Jóco

Síp- és dobszó hallatszott a nagypiac felől. Az emberek futottak arrafelé. Faluhelyen a legkisebb szokatlan lárma is nagy mozgást okoz; mindenki kíváncsi rá, hogy melyik kereke esik ki mindjárt a kakaslábon forgó világnak.

A széles, poros térség közepén egy pár csenevész akácfa csüngette bágyadt, szomjas lombjait s messziről lehetett látni, hogy a nyomorúságos fák alatt hogyan ölelkezik egymással egy szép szál ember, meg egy lomha, idomtalan sötétbarna, bömbölő fenevad.

Jóco produkálta magát, a medvetáncoltató.

Hangja úgy harsogott, mint egy kürt. Mikor szinte síró dalát dudolgatva, néha felrikkantott; olyankor a medvéje megriadva ugrott egyet s elbődült, haragos kínos torokhanggal.

Úgy megtopogtak egymás mellett, mintha becsípett puzsi pajtások lettek volna. De a jókora vasrúd a legény kezében sejtette, hogy az óriás mackó minden pillanatban okozhatja galibát, ha nem lenne, aki a nyomban megfenyítse.

Hatalmas bosnyák medve volt az. Sűrű, fényes, barna-bundájú; a homloka olyan széles, mint egy bikáé; ha két lábra állott, egy fél fejjel magasabb volt még Jóconál is, a gazdájánál.

A falubeliek aggodalmas gyönyörűséggel állták körül s biztatták a medvét: hopp, Ibrahim! Ugorj!... De közel menni nem mert senki sem.

Ösmerték Jócot, aki minden aratás után ellátogatott a gazdag bánáti falvakba a medvéjével. Valahova a szlavoniai határ szélére való volt, azt tudták róla, de egveget nem. Nem is törődött a többivel senkisem. Az olyan kóbor életű ember sehol se maradandó, sehol sincs barátja, se ellensége. Csak úgy gondolták róla, hogy az év egy részét, talán a telet, Bosnyákországban tölti, ahol a szerb kalugyereket látogatja sorra.

Nyár derekán egyszer csak megszólalt a sípja, meg a dobja, amikor senki se várta. Ibrahim, a vén táncos medve, tíz perc alatt összecsendítette a falut, messze hallatszó morgásával. A kutyák iszonykodva, felborzolt szőrrel kullogtak utána s veszettül ugatták. Mikor azután Jóco megállott egy utcasarkon vagy a piacon s ráütött zörgő dobjára: a medve nehéz nyögéssel emelkedett hátulsó lábára s kezdődött a nagy komédia, a bizarr, kegyetlen vigadozás, a furcsa, félelmes ölelkezés, amelyről sohasem lehetett tudni, hogy nem lesz-e halálos.

Mert Jóco nem elégedett meg azzal, hogy a vén Ibrahimot ugráltassa, hanem hol sípolva, hol pedig dalolva belekapaszkodott maga is a vadállat bundájába, megszorongatta a pracliját s úgy járták ketten a kállai kettést, az egyik nagyokat nyögve-bögre, a másik egyhangú, jajgató énekléssel.

A faluban állomásozó huszárszázad éppen bevonult a gyakorlatról s Winter kapitány, a wallishauseni lovag, kíváncsian fordította lovát a tarka tömeg felé, mialatt a századot egy intésére tovább vezette Víg főhadnagy.

A tüzes kraditzi félvér megérezte a vadállat utálatos bűzét és sehogy sem akart közeledni. A kapitány az utolsó osztagból, amely mellette elvonult, kiszólitott egy huszárt s rábizta a makacskodó lovat. Azután gyalog ment a nyüzsgő embercsoport felé.

A parasztok utat nyitottak magok közt s Winter kapitány csakhamar ott állt a medvetáncoltató háta mögött.

De mielőtt Ibrahim leköthette volna a figyelmét, szeme megakadt valami egyeben.

Alig pár lépésnyire Jócótól egy fiatal leány guggolt a földön s gyöngéden símogatott egy kis sárga medvét. Úgy meghúzódtak, hogy a parasztok nem is igen vették őket észre, de a kapitány szeme annál jobban odatapadt a félős kis cselédre.

Az igaz, hogy valami ritka teremtés volt.

Kicsiny, talán még ki sem fejlődve egészen, a keleti szépek kora érettségével a vonásain s a természetén. Egy fekete cseresznye, amelyiknek a láttára összefut a nyál az olyan gourmand szájában, amilyen ez a wallishauseni lovag úr volt.

Mintha finom arca csak azért lett volna, hogy éppen legyen valami keretje két nagy fekete szemének. Durva, piszkos inge valami tarka-barka öves szoknyában végződött, a derekán le volt szorítva s a keble táján pajkos szemérmertlenséggel csücskösödött ki.

Üveg gyöngysor volt a nyakán, csüngő üvegfülbevaló verdeste az arcát, ha megmozdult.

Meztelen lábát elrejtteni eszébe se jutott; egy kicsit kócos, de azért gyönyörű fekete haját minduntalan elsímogatta a szeme elől, különben nem is látott volna a nagy sűrűségtől.

A leány megérezte, hogy az a vad nézés nem a kis sárga medvének szól, zavarba jött s ösztönszerűleg fordította el a fejét a kapitánytól.

Eppen akkor fordult feléjük Jóco, Ibrahimmal.

A szálás szerb legény kiejtette a sípját a kezéből s egyszerre abbanhagyta a duhaj táncot.

Ibrahim megértette, hogy vége a produkciónak, leereszkedett a talpára s lihegve nyalogatta szájkosara erős vaspántjait. A kapitány s Jóco egymásra néztek. A marcona legény sápadt volt s reszketett, mintha valami nagy baja lenne; Winter kapitány erősen és csodálkozva nézte s azt kérdezte magától: hol láttam én már ezt az embert?

A parasztok semmit sem értetek a dologból s kiabálni kezdek: — Zorka! Na Zorka! Most te következel Mariskával.

Jócot a láрма magához térítette s komédiáshoz illő mozdulattal ugratta talpra a sárga mackót. Azután intett a kis fekete leánynak.

De annyira izgatott volt, hogy egyáltalában nem tudta fújni a sípját. Elkezdett inkább énekelni s verte hozzá a zörgős dobot. Remegett a hangja, lassankint hát azt is abbanhagyta s engedte, hogy a leány maga végezze a dolgát.

S ekkor valamit látott Winter kapitány, ami egészen extázisba hozta.

Zorka csengő, gyönyörű hangon dalolt egy szomorú bosnyák dalt s ezalatt hullámos lépésekkel táncolta körül az előtte tőtyögő csenevész medvét. A kis fenevad sokkal könnyebben járta, mint a nehézkes Ibrahim s nagyon mulatságos volt, mikor első lábait váltogatva a fejéhez emelte, ahogy jókedvű kurjongatók szokták.

De a kapitány csak azt a csöpp leányszáját látta, amelynek a pirosságából itt-ott kivillant a hófehér fogsor; a nádszálként hajlongó, szinte a levegőben lengő öves derekát szerette volna elkapni s pántlikára kötve vinni magával, futni vele, mint egy aranyos szitakötővel.

Zorka egyszerre megunt a csöndes, melankólikus dallamot s vad, szenvedélyes táncra penderült.

Talán az asszonyi hiúság csiklandozta s ki akart tenni magáért a szép katona előtt.

A szeme lángolt, az arca kipirult; egyszer-kétszer rákiáltott még biztató dallamos hangján a medvéjére: — „Mariska! Mariska! Hopp!“ — De azután nem törődött a nyöszörgő

állattal, hanem csak járta magában a saját találmányú bűbajos fandangót, amitől minden porcikájából mintha delejes áramlok, apró, fényes villámok cikáztak volna ki.

Winter kapitány valósággal részeg volt, amikor a leány fáradtan lehullott eléje a porba. Még ilyen paradicsomi csemege nem akadt eléje, mióta ebben a falusi purgatóriumban koplalta végig a gyönyörök nagy bőjtjét.

Esteledett s a piac túlsó végén egy pár tiszt ment a kocsmára felé, ahol a közös vacsora volt.

A kapitány parancsoló, rideg hangon förmedt a medvetáncoltatókra.

— Gyertek a kocsmába, az én vendégeim vagytok, előre, marrrs!...

A nagy Jóco meggörnyedt, mint egy gonosztevő s komoran cibálta maga után lompos bajtársát, Ibrahimot. Annál vidámbabbnak látszott Zorka, aki kíváncsian lépdelt a sárga medve mellett.

— De hol is láttam én ezt a fickót? — gondolkodott a kapitány, mikor az előtte kullogó medvés emberen újra meg újra megakadt a szeme. Nem sokáig tartott a töprengése, kiderült az arca s csettintett. Ohó!...

Most már bizonyosra vette, hogy az övé lesz a pompás ropogós bosnyák-cseresznye, a szitakötőderekű leány.

A kocsmára valamikor urasági ház volt s terméskőből épült. Egy félreeső üres kamarában pompás helyük akadt a mackóknak, oda lehetett láncolni mind a kettőt az ablak erős vasrácsához. Az egyik sarokban szalmából meg pokrócból jó ágyat vetett a kocsmáros a komédiások számára.

Majd megfizet azért a kapitány úr.

Mikor minden rendben volt, fülön csípte Jocót a kapitány s vitte magával a szobájába.

Érezte, hogy nem gavalléros dolog, amit tesz, de most már beleizgatta magát a bolond játékba, amelynek a hazard voltát ez a buta fickó úgy sem érti.

Mikor magukban voltak, megállott a medvetáncoltató előtt s keményen megnézte mégegyszer.

— Te Ilics Jóca vagy — mondta — s hét évvel ezelőtt megszöktél az én századomból.

A nagy mafla szerbnek összeverődött a térde, úgy remegett. Egy szót sem tudott szólni.

Wallishauseni lovag Winter Frigyes kapitány odakapott a Jóco füléhez s szinte suttogva s az izgatottságtól akadozva, folytatta:

— Te neked van egy asszonyod, aki bizonyosan nem a

feleséged. Mondj le róla, hadd itt nekem, megveszem tőled, ahogy adod. Azután elmehetsz bátran a medvéiddel. Találsz te magadnak másik ilyen fekete virágot ott, ahonnan ezt hoztad.

Jóco egy darabig mozdulatlanul várt, mintha kővé vált volna. Már nem reszketett, túl volt a krízisen. Csak addig félt, amíg nem volt bizonyos benne, hogy ha felfedezik, nem kerül-e mindjárt akasztófára.

— Az egész Boszniában csak ez az egy volt — mormolta komoran —, ezt is úgy loptam el.

Egy ilyen ember előtt, aki büntársává készül szegődni, be merete vallani a bűnét. Hisz tulajdonképpen ez sem különb, mint ő, csak jobb a ruhája.

A kapitány türelmetlenkedett.

— Adod, vagy nem adod?... Én javadat akarom; elfoghatnálak, vasra verethetnék nyomban s hova lenne akkor a szeretőd?...

Jóco büszkén felelt:

— Kisírná a lelkét is utánam. Hisz' különben nem jött volna el velem a dúsgazdag apja házából, szökve.

'Sz ha csak az lett volna a baj! Meg lehetne a leányt lassan puhítani, de nem volt szabad nagy lármát ütni a dologból a tekintély miatt, no meg a városban lakó feleség miatt sem.

— Hát tudod mit, Jóco? — szólt a kapitány, hirtelen lecsillapodva —, én most elmegyek egy kicsit, oda leszek egy jó óráig. Akkorra elcsendesedik minden; a tiszték, akik velem vacsorálnak, hazamennek, a háznép elalszik. Addig gondolkodjál. Ha visszajövök, vagy tartod a karodat a vasnak, vagy tartod a markodat egy csomó ropogós bankónak. Hanem addig bezárlak ide, mert már ösmerem a hajlandóságodat, hogy szeretsz eltűnni.

Kiment, kétszer is megfordította a zárban a kulcsot. Jóco magára maradt.

Mikor az egy óra eltelt, Winter kapitány nagy sebbel-lobbal nyitotta ki az ajtót. Nagyon csillogott a szeme; nyilván a sok jó bortól is, de meg a delikát reménységtől is, amivel tele volt már minden csöpp vére.

Jóco alázatosan vigyorogva állott előtte.

— Hát meggondoltam, kapitány úr. Majd beszélek a kis Zorkával.

Lovag Winter Frigyes elfeledkezett arról ebben a percben, hogy egy szökött katonával áll szemközt, akit börtönbe kellene juttatnia. Ujjongva rázta meg a szerb legény kezét s boldogan biztatta:

— No csak beszélj velem, de gyorsan, de rögtön!

Együtt sompolyogtak a kamrához, ahol a leány a láncra kötött medvék mellett aludt. Jóco lassan nyitotta ki az ajtót s beosont.

A kapitánynak úgy tetszett, hogy halk suttogást hall. Egy örökkévalóságnak tűnt fel előtte a múlt idő. Végre ismét megjelent a medvetáncoltató s az ajtóra mutatva intett a kapitánynak.

— Várják...

Winter kapitány kétségtelenül be volt egy kicsit rúgva.

Utánuk megy a kapitány

Botorkálva ment be a kamrába, amelynek az ajtaját a medvés ember nyomban bereteszelte utána.

Azután oly arckifejezéssel, amilyen a születetett banditáké, hallgatózott.

Nem telt bele fél perc, mikor erős morgás és nyomban rá szörnyű káromkodás hallatszott.

Odabent valami a földre zuhant.

A morgás erősebb lett s vad bődületben végződött. Kétségbeesett kiáltás metszette végig az éj némaságát:

— Segítség!

Az udvaron s a szomszédban a kutyák felriadtak s iszonyú

üvöltéssel rohantak a kamra felé, ahonnan egyre vadabban, egyre erősebben harsogott a medvék bögése.

Az Ibrahim mély morgásába belevegyült a kis sárga medve hörgése s a bosnyák leány jajgatása.

A környékbeli lakosság ébredezni kezdett, emberi hangok, zavart kérdések hallatszottak; a házbeliek pongyolában futottak ki, de a bösz lármára bemenekültek megint a védett helyekre.

A kapitány segélyhívása folyvást gyöngült.

Jóco most felkapta vasdorongját, amelyet mindig magával hordott s egy szökéssel bent termett a vadállatok közt.

Hangja harsogott megint, mint a mennydörgés, vasrúdja puffogva hullott a nagy medve hátára. Ibrahim vért szagolt, szörnyű talpai alatt egy megtépett emberi test vonaglott. A fenevad alig akarta elhagyni prédáját.

Jóco a kis ablakon át beszűrődő világosságnál gyorsan megkereste a láncot, amelyről Ibrahimot az imént leoldta s egyetlen ügyes fogással felcsatolta a medvére a vasas szájkosarat.

Az egész alig tartott egy egész percig.

Azalatt a kis Zorka reszketve, sírva szaladgált az üres udvaron s hiába kiabált segítségért: egy lélek se mert közeledni,

Másnap wallishauseni Winter Frigyes kiterítve feküdt az égő viaszgyertyák között.

Senkit se lehetett a szerencsétlenségért megszámlatni.

Miért is ment részeg fővel a medvék közé?

A bosnyák szirén még aznap eltáncolta a szomszéd faluban a maga szilaj táncát s édes, csengő hangon biztatta a kis sárga medvét:

— Mariska! Mariska! Hopp!...

Pákász-idill

A Csenkesz-rétság egyik felében az öreg Pöczöknek volt jussa halászni, a másikban meg Bak Demeternek, a gazdag molnárnak, aki a szegény embernek még az istenét is eldísputálta volna a maga számára, olyan fránya fősvény ember vala.

A Csenkesz-rétság járatlan világ, nem könnyű rajta eligazodni, megosztzkodni.

Szárzsföldi ember nem is érti, nem is ösmeri a rétségeket, de még a folyót járó halász is többet *konyít* hozzá, mint amennyit igazán *tud* belőle. Legkönnyebb csak úgy, a rét széléről nézni azt a se hossza, — se vége zöld hullámot, ami a süsogó nád hajlongásából támad, amikor bujkáló szelek kergetőznek közte. Aki annyira belemegy, hogy ki nem lát belőle, az hamar eltévedhet a sok ösvényen, sikátoron, a tömérdek apró tóságon, amit itt-ott nagy rónavíz vált fel. Annak a háttára pedig megint csak ingó-lengő nádas mindenfelé.

Az egész környéken sem akadt más csak az öreg Pöczök, aki a Csenkeszt minden hajlásában, rejtjében, cseretében egészen be tudta járni.

Ez a hajlott derekú, bozontos szemű pákász tudta, hogy hol milyen mély a víz; hol leszködik legszívesebben a csuka a hinár közt; merről húznak vissza hajnalban a rétbe a hófehér kőcsagok; hol legjobb berejteni a csikvarsát a mocsár mélyébe; melyik rónavíz termi a legtöbb vízi lencsét, amire rájáznak a csapatokban kóválygó vadrucák. De még azt is tudta, hogy a másik rétbén, a Bak Demeterében, hol vannak a legjobb halászhelyek s merre szokta lerakni a gazdag, fősvény szomszéd a maga varsáit, hálót.

Hangos Peti segített Pöczöknek a mesterségében, ahol segítség kellett.

Jóképű, szelídlelkű fiú volt ez a Peti. A beszédjével ritkán

terhelte az embereket. De annál szebben szólott a nótája, mikor a Csenkesz szélén az avult, kopott, rongyos hálókat foltozgatta.

Olyankor kinyílt a kis háászvityilló ajtaja s egy fekete-szemű kormos cica támaszkodott az ajtófélfához, úgy hallgatta a nótát. Az öreg Pöczök kis leánya volt az, aki az anyja teje óta halászlén nőtt fel itt, a rét csöndes, párázatos levegőjében.

Még a vén pákászt is megindították néha azok a nóták: hogyne tetszettek volna a legényre váró hamupipókének.

Hanem bent, a Csenkeszben, már nem nótázott a fiú.

Amint a hágótól eltolta a csónyikot, el is némult mindjárt.

A víz lakói nem szeretik a zajt, minthogy magok is olyan hallgatagok.

A vízben nincsenek hangok; a bánat nem jajong, az öröm nem kacag; de azért hallani a vízben is lehet. A pihenő hal rögtön eszmél, ha a tó fölött emberhang csendül; az evező csapását is messziről észreveszi s a vizet paskoló lapát közeleből sietve menekül.

Azért jobb a réten a tolórúd.

Ez az ősi szerszám, amit le lehet a vízbe eresztetni, anélkül, hogy akár az apró hal is kitérne előle.

Mikor a tolórúd nekitámaszkodik az iszapnak: csöndben, mintha csak a szél fujta volna arrább, előre lendül a csónak. Még a szitakötő se száll el a nádbugáról, amikor a surranó lápi csónyik elhalad alatta.

Milyen nagyszerűen lehet orvhalászkodni az ilyen nesz nélkül haladó csónakon!

A tolvajkodás volt az oka, hogy Pöczök meg Bak sohasem voltak jóbarátok.

Ha Bak fősvény volt, Pöczök meg kilopta volna a szeme világát is. Minthogy pedig annyira mégse férközhetett hozzá, hát legalább a varsáit meg a hálóit dézsmálgatta, ahol csak tehette.

Bak Demeter nagyon jól tudta azt s egyre üzengetett Pöczöknek.

— Mondjátok meg, hogy feladom befogatom, lelövöm, elpusztítom!... Ha a réten a Bak-útjat átlépi vége van... Aki erről vagyon rajta, az nekem számol, annak a hala az én halam, szerszáma az én szerszámom!... Hát mire való a hátár, ha a gézengúzok ma is, holnap is a tilosban járnak?

Minél jobban dúl-fúlt a fősvény molnár, Pöczök annál nagyobbakat kacagott kérges markába.

— Hát'sz fogjon meg no — üzente vissza. — Nem az öreg Pöczök bócorog ott, hanem a Kató Kati lelke. Vagy el tudna

úgy tűnni, ha ember volna, mikor eleven ember szeme esik rája?

S mikor leszállt az este és derengeni kezdett a holdvilág, megint csak intett a legényének.

Hangos Peti kiakasztotta a két csónakot. Egyíkbe ült a gazda, aki a rét titkos utain tévesztette a szomszédot, ha rájok lesett. A másik csónak volt az igazi tolvajraktár, azt a legény tólta befelé a Csenkeszbe, éppen ellenkező irányban, mint amerre a gazda járt. A rét túlsó végén azután bátran bolygathatta a tilalmast; ha egyszer észrevétlenül eljutott odáig, ott már az ördög se háborgatta.

Vagy egy hét óta nagyon silány eredménnyel járt ez a pákosztoskodás. Az öreg Pöczök hiába küldte a legényét a fősvény molnár legjobb vizeire; nem talált az ott a rejtett varsákban még egy keszűget sem.

Pedig Pöczök gondoskodott róla, hogy nyugton vizsgálhassa a rejteket. Minél jobban fenyegette a molnár, hogy így-úgy belé durrant: annál vakmerőbben mutatta magát az idegen vizeken. Persze, minthogy a legényről el kellett a figyelmet terelnie, hadd forgassa ki bátran a halkamrákat. Azokat még szépen vissza is kellett rakni, hogy avatott szem se lássa meg rajtok a tolvaj kezenyomát. Isten ments egy ilyen szerzőt egészen elcsenni! Sz' akkor mindjárt meg lenne Bak uramnak a bizonyítéka, pedig így csak tapogatózik gyanújával a ján.bor.

Mi lehet oka ennek sikertelenségnek?

Hisz' a beteges, göthös molnár egy világért be nem menne a halért éjjel a cseretekbe, ahol Kató Kati kísért.

Mióta a szegény, jövendőmondó cigányasszony beleveszett: irtózik azóta Bak Demeter a saját réjtétől s a gugás Dinkóra bizza, hogy igazgassa a halak dolgát.

Annál különösebb volt ez a fordulat, mert éppen ezen a rossz termésű héten nagyon elcsöndesedtek a molnár szidalmái.

Mintha már nem haragudnék a pákászokra.

Nyilván valami fifikus módot talált ki, hogy lefőzze őket s most jókedvűen dörzsölgeti otthon a tenyerét.

Szörnyen bántotta az eset a vén ravaszt. Goromba volt a legényével s a kis kormos cicát se nagyon cirógatta.

S hogy beteljék a mérték, még csak nem is őristette már a vizet Bak Demeter, — látni való volt, hogy ügyet se vet a tolvajokra. A bakter nem hált a csónakban, mint azelőtt, hogy akármikor készen legyen rajtok ütni; inkább még ki-

húzta a vackát a partra s fülíg takarózott a szűrével, mintha nem is lenne már Pöczök a világon, akitől valamicskét tán tartani kéne.

A semmibevevés még keservesebb volt a vén pákásznak, mint a kárvallása.

Ha a halászbecsület nem ágált volna benne: dühében megmaszlagolta volna a molnár vizeit, pedig akassza fel magát az a halász, aki ilyen oktalan halpusztításra vetemedik.

Dejsz' nem marad annyiban ez a megszegyenülés! Majd megvállik, meddig tart a nagy bizakodás. odaát.

Naplemente után szokás szerint elindultak együtt a Bak-tanya irányában, de Hangos Peti elvált Pöczöktől a gém-sziget táján s a nádas sikátorain befelé indult a molnár rétjébe.

Pöczök már nem is tanítgatta, hogy így kéne, úgy kéne. Szótlanul bocsátotta a gyereket a maga útjára, ő meg elszántan haladt tovább a szomszéd partja felé azzal a fogadással, hogy akármilyen lesz is vele: kitud most a molnár dolgából valamit.

Jó nagy kerülőt tett a nádasban, hogy az úgynevezett Bak-éren evezhessen végig. A volt a határ a Csenkesz két fele közt; ahhoz jussa volt neki is, csak úgy, mint gazdag szomszédjának.

Most hát nem kell bujkálnia, lopakodnia. Szabadjára ereszhette az eszét, amíg az evezőt gépiesen mártogatta a vízbe.

A széles éren apró búvárok csúsztak be előle a nádas sűrűjébe; néhol egy szárcsa kapott szárnyra szorosán a víz tükre fölött, s csüngő lábaival végigsöpörve útvonalát, betottyant az első rejtekbe, amit elért.

A rétség e megszokott mozgása nem érdekelte most a vén pákászt. Hallotta és mégse hallotta, hogy mekkorát vakkan feje fölött egy szürke gém s hogyan tyütyükel körülötte az éji szállást kereső fetele sneff; bent, a kis tavak területén, a nagy bűvár visít ja hangzott, de ahhoz semmi köze se volt Pöczöknek; csak akkor eszmélt, amikor a part közelében a felriasztott barázdabillegetők csirregve röppentek arrább a csónakja elől.

— Hej, ni, Pöczök szomszéd, mi szél hordja erre? — szólott egy sipító hang a kiterített ócska hálók mögül. — Félti kend a bérletét, úgy-e, hogy abbanhagyta a tolvajkodást. Jó is lesz megbékélni a gazdánkkal, mi?

A gugás Dinkó kiabált rá.

Akkora gugája volt, hogy ha az megtelt levegővel s egyet

szusszant, mindjárt elhessegette a csirkéket a maga környékéről.

A pákász fülét csak az üté meg, hogy ő már abban hagyta a tolvajkodást. Nem is törődött a többi beszéddel.

— Hát úgy-e, már nincs hiány a halatokban, ecsém, — dörmögte foghegyről, hogy szóra hozza Dinkót.

— Hogy is volna, ha kendtek nem dézsmálják? Most minden hajnalon össze tudunk szedni egy kis káddal. Be jól is járt kend, hogy egyszer meg nem fogtuk.

Szerencséje volt Dinkónak, hogy nem érte el Pöczök a tolórúddal, mert ugyancsak hozzákente volna. Még ilyen keszgebordájú molnár meri őt fenyegetni!

De ügyelnie kellett, hogy el ne rontsa a dolgát. Úgy tett, mintha egy csöppet sem haragudnék s szerényen kérte a gúgás legényt: — Ugyan ecsém, adj egy kis foltozó fonalat, kifogytunk belőle; visszaszolgálom mielőbb.

Dinkó egy egész orsóra valót hozott neki a kunyhóból s a csónakába dobta.

— Ihol van-e, hanem oszt' ne járja kend a mi vizeinket, mert előbb-utóbb megkeserül!

— Ejnye, be' rúgós csacsi vagy a szájjaddal, ecsém; — tört ki Pöczökből a visszafojtott méreg, de hamar összeszedte magát s nem folytatta.

Dinkó tán úgy értette, hogy szépen köszöni az öreg a szíveségét; mikor látta, hogy már indul vissza, utána klabált: — Isten megáldja kigyelmedet is!

Pöczök már a nádasból káromkodott vissza félhangon.

Nem ott ment, ahol jött.

Majdnem torony iránt csörtetett át a nádon, ahol csak lehetett. Sietős volt az útja.

Ej, hogy így túljártak az eszén! — Az a kölyök, az a jöttment. Nem is lehet máskép: a rest bitangja ott hagyogatta a kész prédát s azt hazudta, hogy nem találta a varsákban semmitsem. Ki tudja, mit csinált azalatt.

Úgy morgott mérgében, mint egy csikaszk-farkas. Tele volt indulattal, amit ki kellett valakin eresztenie.

Majd levették a süvegét a húzó vadrécek, amint lecsaptak melléje a kis tavakra; a szúnyogok erővel ki akarták venni a szeme világát; a bokájába egy istentelen nagy lónadály csimpaszkodott, alig tudta letépni magáról a förtelmes férget.

Mintha az egész rét őt akarta volna bosszantani.

Valahára mégis csak hazaért.

A hágónál már ott volt a legény csónakja. A léhűtője, ki tudja, mióta alszik a vackában. No iszen, lesz most te neked, Hangos Peti.

Nemhogy benyitott a viskóba, de valósággal berúgta az ajtót.

Hát nem éppen akkor rebbent szét egymás karjából a kormos cica, meg a nótás leány?

— Tyúú!... kezdte a vén pákász s vajamit keresett, amivel minél nagyobbat üssön.

De a kis leány nem félt tőle, a nyakába ugrott.

— Ha megöl se hagyom el Petit, éd's apám — mondta elszántan. — Mi már értjük egymást.

Pöczök vadul forgatta a szemét s nekiment az ijedt legénynek.

— Te naplopó! Méssz mindjárt vissza a molnár rétjébe? Amíg itt nincs a mai halporció, nem állok veled áddig szóba!

Mikor a legény szégyenkezve elkullogott, az öreg mocsári bandita érzékenyen ölelte meg a leánykáját.

— Szakasztott így jártam én is éd's anyáddal, — mondta félig sírva, — épp így beszélt valaha az is, Isten nyugasztalja!

Helyén a szive

A homokos birkalegelő szélén ácsorgott a nagy, gémeskút, amelynek a tövébe a juhászok vagy a kerülők alacsony árnyékfogót raktak nádból, meg vesszőből. A kút egyik oldalán terült a széles birkalegelő; egy kicsit bizony lepörkölte a nap, de azért elég eleven volt még a zöldje. Itt-ott kutyatejfü lógatta rajta a szárát s ernyedten dőlt meg minden kis fuvalatra. A másik oldalon sík messzeségbe nyúló vetéstáblák voltak; a sárga rozskalással borított földnek egy szöglete beért a kúthoz.

Epp ezt a földnyelvet aratgatta most Bujó Dani, a Vadai Sára unokaöccse, akit, mikor úrván maradt, úgy vett magához irgalomból a módos özvegyasszony. Előre kigondolta bölcsen, hogy majd ha a fiú megemberesedik, többet fog érni a gazdáságnak, mint ami hasznát a szomszédos gróf veszi fizetett ispánjának.

Meg is áldotta az Isten a jó cselekedetét, mert pompásan beletanult a gyerek mindenbe s előre lehetett látni, hogy valamikor gazda lesz itt a gazda helyett. De hát mégse volt minden a legszebb rendben, mert Sári néni örömebe sokszor vegyült egy kis keserűség a leánya miatt, aki sehogyse állhatta a bumfordifejű, zömök fiút s örökösen patvarkodott vele.

Olyan tíz-tizenkétéves forma lehetett a leány, mikor Dani hozzájuk került. A fiú biz' a tizenötödiket is nyomta tán; nem volt éppen kölyök, de legény se. Tudta, hogy kegyelemkenyér-en van, hát eltúrte, hogy a pajkos fruska hátba vagdossa krumplival, rothadt almával, de morgott miatta s egyszer, mintha véletlenül esett volna, olyat rántott lecsüngő hajfonatán, hogy nagy óbégatással gurult le a cukorréparakás tetejéről, ahol szép egyforma rendben öntögették szét a feladogatott véka tartalmát.

Attól fogva egy kicsit csínján bánt a leány a huncutságai-

val, de azért, ha mást nem tett, legalább a nyelvét öltögette az unokabátyjára.

Lassankint úgy megszokta Dani az effélét, hogy rá sem hederített. Lehet, hogy évődésnek, kedveskedésnek vette, mert nem panaszkodott miatta többet. Egy pár esztendő múlva elmaradt a nyelvöltögetés, de a bosszantás más módon folyt tovább. Főzni tanult a leány s elsózott, agyonpaprikázott mindent, ami a Dani tányérjába került.

Már az, hogy a legmérgeesebb gulyáshús ellen se tett kifogást a cseperedő legény, jelenthetett volna valamit, de Sári néni sohase kóstolta meg a más ételét, mikor a magáéval meg volt elégedve. Elég baja volt azzal, hogy egyre csitította szíve gyermekét, aki nem szűnt meg korholni a szorgalmas fiút s szakadatlanul árulkodott rá.

— Dani ezt tette, Dani azt tette! — Dani alszik a szénapadlason, Dani zsenge kukoricát süített s beeresztette az ökröt a lucernásba.

Fele se volt igaz; ami igaz volt, az se volt tizedrész baj se, mint amilyenek a leány jajongásából gondolhatta volna az ember. De Sári néninek gyöngült már a szeme s nem látta, hogyan fordul félre a gyermeke elfojtott kacagással s hogy nevet ragyogó, ravaszul sandító pillantása, mikor a hűledező fiút az anyja előveszi, lehurrogja.

Dani észrevette, hogy a régi bosszantások kezdenek átváltozni kötekedéssé s nem bánta már, akármilyen módon gyötörte a leány. Inkább tavaly óta folyvást úgy tette-vette a dolgát, hogy ott settenkedhessék, ahol leginkább kezeügyében volt a kis borzas boszorkánynak. Ha senki se törődött vele, megakadt a munkában s szájtátva nézte: milyen formás a fruska, hogy hajlik a dereka, hogy gömbölyödik már az eleje. S mindig olyan ijedséget érzett, ha eszébe jutott, hogy az idén már táncba való lesz, egészen nagy leány lesz, hisz' szent Istvánkora betölti tizenhatodik évét.

Dani most ép' javában aratott; kaszája neki feszült a sárga, zizegő kalászhullámnak s nagyot szisszenve fektette sorra a szabályos rendeket.

A rozsföld szélén guggolt Anica, az unokahuga s zöldpaszulyt szedegetett a kosarába.

Hogy került ide paszuly, a tiszta, keveretlen gabona közé?

Az már fifika volt. Tudta a legény, hogy nehézkes arra Sári néni, hogy egy kis paszulyért kigyalogoljon a mezőre s bizonyosra vette, hogy majd a leányát küldi a kosárral. Rá bízták már a gazdaságot, ökeme hát paszulyának szánta azt a csücsköt. A hányszor zöldpaszulyért ment ki a leány, rendszeren ott akadt valami dolga neki is. Azt hitte a jámbor, sehol se

lesznek olyan szépen együtt s egyedül, mint a gémeskút táján, ahol félmérföldnyire meg kellett látniok mindenkit, aki valamerről feléjük közeledett.

De nagy csalódás érte. Az a kötözni való Géresi Palkó, a grófi juhász, megsejtette, hogy micsoda gerlice szálldos a birkalegelő kútjához s amint a paszulyföldön megvillant a leány keszkenőjének a pirossága, már terelte arra az egész nyáját, meg se állt, amíg el nem jutott az itatóhoz, ahonnan el nem parancsolhatta senki, mert még több jussa volt a grófi kút vizéhez, mint a falubelieknek.

Hosszú, fekete haja majd a nyakáig csüngött, nem igen vágták azt: szép kis kunkoradó bafusza volt s a foga messziről fehérlett, mikor nevetett. Anica nagyon szívesen szóba állt vele s olyankor Daninak látnia kellett, hogy van olyan valaki is a világon, akinek nemhogy krumplit vágna a hátához az unokahuga, mint ő neki, de még a kis kosarában tartogatott uzsonnát is szívesen megosztja vele s erőltetve kínálja, ha nem fog mindjárt a fogyasztásához.

Mit lehetett ez ellen tenni, ha csak a vármegye kezére nem akart kerülni? Bizony vér ment a fejébe, akárhányszor megérezte a közeledő juhászt, de hát jobb lesz-e, ha egyszer neki-bolondul és leüti valahol?! Még csak akkor gyűlölné igazán a leány!

Megátkozta azt a percet is, amikor eszébe jutott, hogy paszulyt vessen a rozsföld szélébe. Szólt volna a leánynak, hogy menjen már hazafelé, mert várja otthon az anyja, de amilyen makacs volt Anica, kitelt volna tőle, hogy dachból is tovább marad. Csöndesen dúlt-fúlt magában, mikor látta, hogy azok ketten letelepszének a kút mögé s mintha ő a világon se lenne, úgy adogatják egymásnak a jó túrósbélest a kis kosárból.

Nem bánta volna Dani, csak a leány ne kacagott volna olyan kötekedő, csífolódó hangon. Már így mégse akarta a csúfságot szó nélkül eltérni, ledobta a kaszáját s haragosan indult a kúthoz.

Szerencse, hogy jó hosszú utat kellett megtennie addig, mert mire odaért, le is csillapođott. Az árvák sorsa megtanította túrni, eszébe jutott, hogy 'iszen ő igazában csak aféle cseléd, vagy még annál is rosszabb, mert nincs bére kikötve s ma is, holnap is elkergetheti a nagynénje, ha ráún.

Lassan dörmögte, mikor a kúthoz ért:

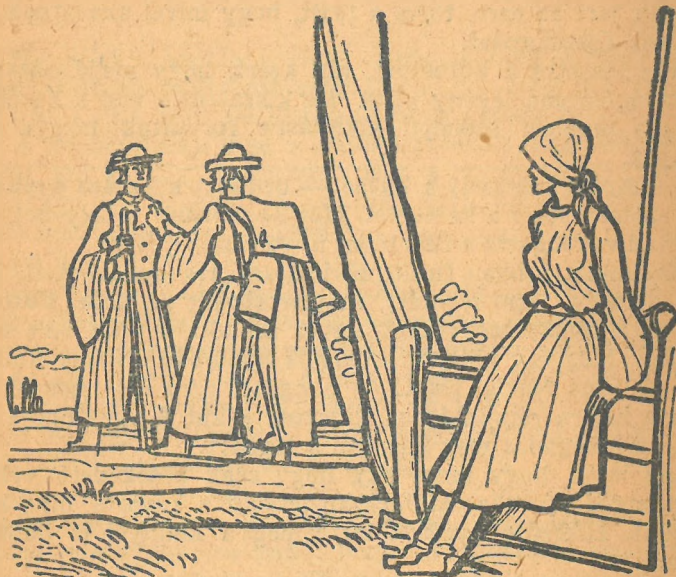
— Gyere csak, te Palkó, mondanék én teneked valamit.

Azt gondolta ki hirtelenében, hogy félre híjja a juhászt s úgy mondja meg neki először szép szóval, hogy tágitson amellől a leány mellől, különben nagy baj lesz belőle. Így legalább nem

nyomja a lelkiismeretét, hogy nem figyelmeztette a birkapandúrt a veszedelemre. Értésére akarta adni nyiltan, hogy ne álljon útjába, mert az ilyen elszánt árvától, akinek senkije sincs ezen a világon, sok minden bolondság kitelik ám.

Volt valami a nézésében, amire nem igen lehetett vállat vonni. Géresi Palkó gyanakodva kelt fel a fűről s kampós juhászbotját szorongatva, ment a legénnyel egy kicsit félre, a nyáj felé.

Anica is megúnta már a pihenést, felállt s nekitámasz-

... nézte a sugdosó két legényt ...

kodott a kút rozoga kávájának, úgy nézte a sugdosódó két legényt, kíváncsian.

Estefelé járt már az idő, a nap egészen oldalt szórta a fényét, a sík mező zöldjét egy kicsit sárgára festette az alkonyati sugár.

Anica elnézte a két legényt: milyen erős, zömök az egyik, mint egy medve; — milyen sugár, hajlós a másik, mintha juhászruhában vándorló királyfi lenne. Mégis csak sokkal különb Pali az unokabátyjánál. Oszt' milyen ékesszavú! hogy tudja fújni a tilinkót!... A másik csak dörmög egész nap: olyan érdes a hangja, mintha csorba reszelőket dörzsölgetnének össze.

Asszonyesze éles, sejtő képességével kitalálta, hogy azok ketten most órála beszélnek. Egy kicsit megdobogott a szíve, kivált hogy tartani kezdett tőle: hátha még összekapnak itt ő miatta. Isten bocsássa meg, bizony nem Danit féltette. De azért volt valami gyönyörűség ebben az aggodalmaskodó gyanújában. Nem is lett volna igazi asszonyfajta, ha nem hizeleg neki a két legény szemmel látható versengése.

Látta, hogy Daninak nagyon tüzesek kezdenek lenni a mozdulatai s megijedt, hogy csakugyan baj lesz itt előbb-utóbb. Gyorsan járt az esze, törte a fejét, hogy mivel akasztaná meg a csúfos összekapást.

Eleresztette a kútostort, tán azért, hogy majd odasiet a két villogószemű legény közé. De kiszaladt a rúd a kezéből s abban a percben szörnyű sikoltásra fordultak meg a vitás legények.

— Anica beleesett a kútba — ordított a juhász s elkezdte tucatszámra vetni a keresztet. Meg se mozdult a helyéből, csak zavartan vakargatta a füle tövét nagy rémületében.

De annál jobban futott Bujó Dani. Hallani lehetett, hogy zihál a melle, látni lehetett, milyen sápadt az arca. Futtában elkapta a himbálózó vedret, egyet szökött s fönn volt a kút kávéján. Még egy pillanat s leugrik nyomban a leány után.

— Jézus Mária, Dani! — hangzott újra egy metsző kiáltás s a holtra rémült leány kiugrott a kút árnyékfogója alól. Reszketve ragadta meg hátulról a legényt.

Az látta, hogy nincs baj, hogy csak kötekedett velők a hamis zuzájú fruska, hamarosan leszállt a káváról, ölbe kapta a hugát. Elkezdte nyalni-falni, még a könnyei is hullottak hozzá.

— Jaj, be' megijesztettél, gyöngyvirágom! — mondta elfulva a visszafojtott érzés kínjától.

(Mintha nem lett volna már olyan érdes a hangja.)

Anica a karjában feküdt. Talán először történt életében, hogy nem taszította el magától ezt a legényt. Valami nagyon jó érzésnek kellett annak lenni, hogy olyan két erős kar-öleli, szoritja. 'A nagy szerelemtől gyöngéddé vált a fiú arckifejezése, jóság és akarat sugárzott a szeméből.

Anica engedte, hogy megcsókolja, hogy hizelegjen neki és nem fordult el tőle, nem is bánta, hogy így látja őket az a másik.

Daninak is eszébe jutott a másik, féloldalt fordult s anélkül, hogy a leányt eleresztette volna, megfenyegette némán. — Elmenj innen! — mondta az ökle.

A juhászbojtár a szemére húzta a kalapját s indult lassan a nyája után.

Magyar kamat

Nemsokára azután történt, hogy az öreg Salamon-zsidót agyonverték az aradványi úton.

Biz' annak már jócskán mult ideje; azóta be is rozsdásodott a Piros Pisták meg a Savanyú Józsik ragyogó csillaga, hanem akkor még napirenden volt a szegénylegénykérdés s kivált úgy a debreceni vásár táján csak koldus vagy bolond indult neki egyedül a Gútnak.

De hát mi az a Gút?

Egy nagy, széles erdő, valahol Debrecen és Nagykároly között, a nagy aradványi csárda közelében; a hossza egy egész, a szélessége háromnegyed mérföld; mindössze kiad vagy kilencezer holdat. Széles puszták és nagy uradalmak erdőrészei körítik; a bagosi pusztán túl már látszik a Nagy Csere, ott van Haláp és Fánicsika, meg a többi bihari erdőség, amelyek így együtt jól rászolgálnak a „rengeteg“ névre.

Hanem azért mégis a Gút a koronája valamennyinek. Hej, ha azokban a sötét pagonyokban szóra kelhetnének a sátoros tölgyek! Ha ki lehetne tudni, hogy mi mindenről susog a tisztások magányos nyárfája! Akárhány zúga van benne a Nyíresnek, ahol piros embervér hizlalta porhanyóbbra a kövér televényt; az apró ingoványok nádiverebét de sokszor megakasztotta az út mentéről szertevisszhangzó lövés döreje!

Ahány igazi meg kapcabetyárja volt Bihar vármegyének, az ott lakott a Gúton. Az volt a főhadiszállás, ahonnan egy Ráday se tudta volna kifüstölni őket. Mert ha idején úgy el tudtak tűnni, akár a föld alá, mint a vakondok. Jó volt erre az öreg templom, amelynek a romjai közt olyan kísértetiesen fütyörészett a szél, dudált a vihar.

Valamikor népes világ volt ott, hanem a kutyafejű tatár beleártotta magát abba is; elsöpörte az életet messze területen; azok a romok már csak arra valók voltak, hogy legyen min elszomorodni az utasnak; meg hogy bagoly és denevér lakja,

holdvilág ragyogtassa mohos kövein az álmok országának a fényességét.

Még a hatvanas évek elején sokat hallattak magokról a Gút fenevadjai. Nem azok, amelyek loppal esnek a heverésző nyájra s agyarokkal emelik el a könnyűszerű prédát, hanem azok, akik ma kondásnak, gulyásnak állanak be az erdőszelei tanyák uraságaihoz, hogy vezetésök alatt holnap vagy holnapután rajt' üthessen a betyárbanda zöme a jól kiszimatolt védtelenségen.

Nagy mester volt ebben Peczer Gyuri, a félszemű cigány, akinél jobban egy comancho indián se skalpozhatta volna meg a kezére került utas embert.

Az öreg Salamont is ez a fekete hiéna vitte bele abba a csávába, amelyből csak Gábrriel arkangyal kürtje fogja valamikor kiszabadítani, amikor majd Ábrahám, Izsák és Jákob könyörülő istene megfizet azokért a kínokért mind a kettőjüknek.

Erről a Peczer Gyuriról egyébiránt keveset tud a história. Nagyon ritkán mutatkozott, mert hogy a félszeme miatt mindenki ráismért, hanem akik véletlenül látták, azok, ha bele nem haltak, utálatos dolgokat beszéltek róla. A kis, hitvány, vézna emberkén nem igen volt valami ijesztős, de annál több a visszataszító. Harminc éves mosdatlanság kormosodott a ragyás pofáján, melyről a jóságos eső vitt le csak néha egy-egy réteget; a kezén valóságos karomná idomult át az egykori köröm; még az ujjait se bírta egyenesre kinyujtani, úgy neki-szoktak már az örökös markolásnak. Mikor Farkas Bénit megcsipte Kakas, a nagybányai csendbiztos, elvitte a kollégáival együtt Nagykárolyba, a megye székhelyére, ahonnan elkerült később Szamosújvárra. Ott settenkedtem, mikor a „kaucsuk ember“-t illendően megkötozve, társaival együtt felállították a megyeház udvarán. A makacs gonosztevő nem akart vallani. Hanem mikor egyszer azt kérdezte tőle a csendbiztos: „Kitől tanultad a mesterségedet, Farkas Béni?“ — akkor odasandított a lebbencs pislái alól és nyavalyás melléből felnyöszörgött: „Verje meg az Isten Peczer Gyurit!“ Ennek a félszemű cigánynak volt tanítványa a hiének királya.

El lehet gondolni, hogy a Gúton, amely ilyféle keselyűk fészke volt, nem szívesen fordult meg akkoriban olyan ember, akinek a „gonosz“ hatalma ellen nem volt reálisabb fegyvere, mint az, hogy jó lélekkel dicsérje az Urat.

A Fényes-tó felől nagy ostorpattogással robogott a megszikkadt homokon a Lányi Bódi négyesfogata. Egy szelídképű

izraelita ült az öreg úr mellett s a hűvös őszi estére való hivatkozással jól körültekergette a nyakát egy selyemkendővel, holott az öreg szétgombolta a mellényét is, hogy jobban járja tüdejét az esthajnali szellő.

A Gút szélére készült egy régi cimborájához, akit minden debreceni vásárkor meg szokott látogatni. A zsidót csak úgy hozta magával szívességből, hogy legyen, akivel elévődjék a hosszú úton; mert nagy imposztor volt az öreg, legkisebb mókái közé tartozott az, hogy lyukat furatott a padlásán a vendég szobája fölött s az alvó férfi vendéget kivizipuskázta a puha párnák közül.

Még fent volt a piros égen a nap, mikor a négyesfogat befordult a tanya udvarára. De 'iszen csak éppen hogy befordult, mert abban a percben egy féltucat komondor úgy vágta magát a lovak elé, hogy az ostorhegyes rögtön két lábra állott tőlük, az istenadta gyeplős meg még jobban szügybe kapta a fejét zavarában. Moccanni se lehetett miattok, amíg az istállóból ki nem rikkantott valami pálinkás torok:

— Eunye te csiba, te néé!

'Arra a hat komondor szépen glédába kanyarodott és előre futva, elállotta a ház ambitusát.

A szegény izraelitát mézeskaláccsal se lehetett köztük keresztül csalogatni; végre Bódi bácsi szelíden nyakon kapta és a szekérből kiemelve, ölben vitte be a szobába.

— Hja, édes öregem, nálunk ilyen a világ sorja — kacagott a házigazda, aki ezt az egész komédiát nagy lelki épüléssel gusztaíta végig. — Ahol úgy szaladgál a szegénylegény, mint Börvelyben a vízi csirke, ott csak a kutya-becsületben lehet igazán megbízni.

Odabent azután a kvaterka mellett szomorú dolgokat tudott meg Bódi bácsi. A grófi gulyát, amelyből tizenkét pár igás ökröt elsőnek akart kiválasztani, éppen ma hajtották be a debreceni vásárra, keresztül a Gúton. Pedig hogy sietett, hogy első legyen, aki alkut vet rájuk! Batkát sem ér az egész gazdaság, ha nem azzal a jószággal instruálja be, mert nincs annak párja hét megyében. És most ihol-e, elhalássza más az orra elől.

Utóléri már nem lehet őket, de ha legalább volna valaki, akit előre ugrathatna valami üzenettel!... Csakhogy az egész házban mindössze egy kocsisember lézengett, aki az otthonlevő jószágra ügyelt; a két béres, meg a kerülők, mind kölcsönben voltak a gulya mellett, mivelhogy a Gúton máskülönb-n úgy szétrebbenténé a jószágot a betyár, hogy harmada se kerülne Debrecenbe.

Főtt a triumvirátus feje szörnyen. Bódi bácsi erővel a

jóképű zsidót akarta útnak indítani, akit a puszta tréfától is kivert a hideg izzadság.

Egyszer csak beszól egy szurtos cselédleány:

— Gyüjjék ki, ténsúr! Itthon van mán a sánta Tivadar!

— Hát küldd be, beste lelke!

A sánta Tivadar betipegett. Zömök, őszbecsavarodott ember volt, szemöldöke szinte a szemébe csüngött, hosszú bajusza gulyásosan ki volt sodorva, kétszer is a füle köré tekerhette volna.

Hangja recsegett, mint egy kukoricamorzsoló, mikor munkában van.

— No, meghoztam a csikót.

— Kinél találta kend?

— A Csáty-gyerek kötötte volt el.

— Hát oszt' hogy vette el kend tőle?

— Megfenyítettem őtet. (Pantomimikával jelzett egy nyaklevest.)

— Baj lehet még ebből, Tivadar!

— Lehet — neki.

Azzal se szólt, se köszönt, hanem kibicegett. Bódi bácsi nagyot nevetett a furcsa embernek.

— Az a nyitja — magyarázta a házigazda —, hogy egy csikómat ellopta valami futóbetyár és ez az ember most előkerítette. Ismeri ez, ahány bicskás a Gúton van, mindet. Félnék tőle, mert roppant ereje van és nagyon kemény hozzá a feje. Az aradványi csárdában most esztendeje két kulacs lőréért fogadásból a legmarkosabb betyár főbe csapta a furkójával. A furkó eltört, Tivadar meg leült és szó nélkül megitta a két kulacs lőrét. Ilyen embert megbecsül a szegénylegény is, ezt meg különösen, mert sokszor elrejtette már egyikét-másikat a vármegye elől, de ha azután olyasmihhez nyúlnak, amit pártfogásába vett, akkor úgy bánik el velök, ahogy most hallottad.

— Különös ember.

Még a köhögős héber is ráhagyta, hogy abbíz' a.

— Nini, te Bódi!... — szólt a házigazda s a homlokára csapott.

Bódi közbevágott.

— Fogadok, hogy egyet gondolunk mind a ketten.

— No, az derék lenne. Én Tivadart küldeném el a gulya után.

— Én is. Különb embert keresve se találhattunk volna.

A házigazda felrántotta az ajtót és kikiáltott:

— Hej, Tivadar!

A kocogás, bukdácsolás ismét hallatszott az ambituson, azután bekerült.

— Átmenne-e kend most a Gúton?

Bódi bácsi jónak látta, hogy nyomatékosabban szóljon a dologhoz.

— Jó borraivalóért — mondá biztatóan.

Tivadar még csak nem is felelt neki, hanem a gazdájához fordult:

— Mire legyen az jó?

Kint már este volt s a szobában sötétes. A szolgáló behozta a lámpát.

— Ennek az úrnak lenne valami megbízása — felelt a gazda és Bódi bácsira mutatott.

Tivadar egyet lökött a fején. Apró szeme végig legelte az öreg úr jól táplált alakját, egyszer csak odabicegett egészen elibe és merőn a szeme közé nézett.

— Ez itt-e?! — kérdezte élénken és megcsóválta hozzá a fejét.

— Ne csudálkozzék hát, hanem feleljen — sürgette Bódi türelmetlenül.

— Nono! Nem fut az azér' el! Hát hogy is mondta az úr?

— És ismét megcsóválta a fejét még dűnnyögött is magában valamit.

— Elmerne-e kend a gulya után, de most mindjárt, valami üzenettel?

— Olyik ember elmegy akárhová — felelt Tivadar elgondolkozva, miközben erősen szemügyre vette az öreg úr derekát, azután hirtelen kinyujtotta kezét a gyomra felé: — Sok pénz van ott, úgy-e?

Bódi bácsi majd hanyatt vágódott ijedtében.

— Ne ordíts úgy, barom! — kiáltott lelkendezve, mintha attól tartana, hogy a Gút valamennyi betyárja egyszerre a nyakába szakad. — Hát ezt honnan tudod?

Olyik embernek azért van szeme, hogy észrevegyen vele egyetmást, — dörmögte Tivadar.

A házigazda hangosan kacagott, a sánta Tivadar meg egyre csóválta a fejét.

— Nono! nem kell félni, csak azér' mondom, mer' rossz helyen van az ott; nagyon kitágul a gyomrán az öv.

Bódi bácsi leverten nézte körül magát.

— Ördög vigye a kánya-szemedet!

Tivadar megsodorta kifent bajúszát és nagyot nyelt utána.

— Magába' lesz az úr a Gúton?

— A kocsisommal meg avval a másik úrral, ott ni.

Tivadar megnézte a göth s kis zsidót.

— Akkor magába' lesz — mondá.

— De hát mi baja kendnek azzal?

— Az, hogy semmiről sem állok jól, ha velök nem megyek, már pedig akkor nem mehetek, ha most a gulya után futok.

A három úri ember összenézett, Tivadar egyet köszörült a torkán.

— Peczér Gyuri is odakint van, meg még vagy két banda.

A zsidót szörnyen elővette a köhögés, még a hideg is lelni kezdte.

Tivadar folytatta:

— Tudják mit? bizza rám az úr azt a pénzt; ha már a gulya után megyek, elviszem Debrecenig.

És amint ezt mondta, a sánta ember alakja kiegyenesedett, a szemében megvillant valami fény, amilyen csak a becsületes szemekben szokott csillogni. Ránézett a házigazdára, mintha a tekintetével azt mondotta volna: magyarázd meg nekik, hogy ki vagyok!

A gazda gondolkodás nélkül intett az öregnek.

— Bátran rábizhatod. Telkes gazda volt valamikor, azután leégett. Tíz esztendeje már, hogy a tanyán van; egymaga annyi, mint egy tucat pandúr.

Bódi bácsi belenézett az ember arcába. Az visszanézte, egyenes, kemény tekintettel.

— Magyar ember kend? — kérdezte az öreg hirtelen.

— Az vagyok! — felelt büszkén a sánta Tivadar.

Bódi bácsi erre szó nélkül nyúlt alá bő mellényének és leoldotta a tüszőt a derekáról. Azután odanyújtotta Tivadarnak.

— A gulyát kísérő ispánnak mondja meg kend, hogy a legszebb tizenkét pár ökörre számítok. Azután várjon meg kend a „Bikánál“ ezzel a táskával.

A kis héber összecsapta a kezét a feje fölött és kétségbeesett jajgatásban tört ki. Bódi bácsi felhajtott egy tele pohár bort és megkönnyebbülten sóhajtott egyet.

Tivadar kimondhatatlan szánakozással nézett végig a siránkozó izraelitán, azután büszkén nyújtott kezét az öregnek.

— Mennyi legyen benne? — kérdezte bizalmasan, a táskára ütve.

— Tízezer forint kereken.

✱

Másnap este porfelhőt kavarva száguldott végig a négyesfogat Debrecen utcáin.

Bódi bácsi jóízűn pöfékelt egy ezüstkupakos tajtékpipából, a kis zsidó szorongva hunyorgott fel rá, amint az ülés egyharmadán gubancá húzta meg magát mellette. Még most is lelte a hideg a tüsző miatt.

Amint a „Bika“ felé befordult a fogat, messziről is észre lehetett venni, hogy egy lovas ember áll a kapu előtt. Bódi

bácsi megösmerte a sárga kancát, amelyen a sánta Tivadar előtte való éjjel elindult a gúti tanyáról.

Mikor aztán a fogat megállott a vendéglő udvarán, Tivadar is leugrott a lóról. Az öreg Bódinak a gulya volt első kérdése.

— Nono, ténsúr! olyik ember elvégzi, amit lehet, — dicsekedett a sánta Tivadar és odamutatott az etető alá, ahol tizenkét pár gömbölyű címeres kérődzött jámboran. Azzal alányúlt ő is a mellényének, ahogy tegnap az öreg Bódi tette és leoldotta a tüszőt a derekáról.

— Ihol van a bankó, — mondá büszkén és amint megfogta az öreg Bódi kezét, hogy bele tegye, egyszerre csak két nehéz csepp gyűlt a szemébe. Kicsordult és végigpergett viharbarázdálta sárga arcán.

Bódi bácsi megütődve nézte.

— Mit pityereg kend?

A sánta Tivadar megrázta az öreg úr kezét.

— Hát már nem ösmer rám? csakugyan nem? Lássa én még tegnap megösmertem. Tudja-e, mikor a gyermekem halálán volt, oszt' maga kiküldte hozzá a kocsiján a doktort!... Ejnye... Hát nem tudja?!... Meggyógyult ám a gyermek!...

A kérgeskezű, lágyszívű paraszt csak egyre rázta, szorongatta az öreg Bódi kezét s el-elakadt a hangja. Bizony Bódi már régen elfeledte azt az egyszerű esetet.

Hanem azért most nagyon melegedett a szíve körül.

A kis göthös zsidó is ledörgölt az arcáról egy könnycseppet a keze fejével s egyre mondogatta:

— Ez oszt' kamat!... magyar kamat!...

Söjtör Bandi

— Egy volt csendbiztos meséje. —

Rossz hírek keringtek egy idő óta a csörgei határról.

Nem volt ott nagy biztonságban az utas; kivált vásárkor jól tették az emberek, ha összeállottak csoportokba, úgy mentek át a somligeten, amely a vasadi pusztát összekötötte a csörgei földekkel.

Nappal még megjárta, de éjjel meg hajnalban ugyancsak résen kellett lenni. Egyszer itt, máskor ott elevenült meg valamelyik bokor, kipattant belőle egy lovasember, odaugratott a megrémült vásárosokhoz, egyik kezében éles fokos, a másikban pisztoly, úgy követelte, hogy kiki adja elő, amije van.

A holtra rémült nép szót fogadott; örült, hogy a bőrét is nem kéri a zsvány. Csak mikor már elhangzott a lójobogás a fák közt, akkor néztek össze s kérdezték egymást: milyen is volt?

Ki szókének látta, ki barnának; némelyik megesküdtött, hogy maga volt az eleven ördög, olyan koromfeketén sötétlett az arca.

Hamar híre ment a dolognak s amint magam is neszt kaptam róla, elkezdtem tapogatózni. Kikérdeztem a kárvallott embereket, elmondattam magamnak apróra mindent s akkor úgy találtam, hogy tizenkét ember éppen tizenkétféle alakot ért le, akik közül kereshettem holtig az igazit.

Hanem egyben tökéletesen megegyeztek a vallomások.

Apraja-nagyja mind úgy beszélt a haramiáról, hogy oda van az növe a lova testéhez, nincs olyan csikós, amelyik úgy ülne szőrén a paripát.

De ha azt kerestem, milyen lova is van hát a rablónak, már arra megint bolondnál bolondabb feleletet kaptam.

Ki feketét, ki sárgát, ki szürkét mondott: ha a panaszosokat összeeresztettem, majd megverték egymást abbeli porlekedésökben, hogy kinek van igaza.

Igy hát nem volt egyelőre más, amin el lehetett volna in-

dulni, mint az, hogy úgy oda van növe a rabló a lovához, —
mint egy csikós.

No, a vasadi puszta környékén nemcsak egy legény akadt, akire ezt bátran el lehetett mondani, csakhogy ki egy, ki más okból nagyon bajosan eshetett volna komoly gyanú alá. Akármelyik került a csávéba, mindjárt akadt szavahihető, tisztességes tanu, aki gyönyörű alibiket bizonyított. Még a csikósok közt is hiába kereskedtek jó orrú kopóim, a ménes úgy bent volt állandóan a pusztán, hogy onnan ugyan könnyűszerrel s kivált észrevétlenül senki emberfia el nem kódoroghatott a buckás som-ligetig.

Csak egyetlen egy járt be közülök minden vasárnap Csörgére, annak szabadsága volt rá, mert egymaga három bojtárral ért fel. Az is haza került idejére, hajnaltájon. Hogy hol volt éjszaka? Biz' azzal a csikósok nem igen törődtek. Lehet már azt gondolni, hogy az olyan dei legénynek miben fő a feje, ha egy kicsit futja az ideje a mulatozásra.

Söjtör Bandi volt ez az egy, akiről senki se tudott alibit bizonyítani, pedig a rablások többnyire vasárnap éjjelre estek.

Bementem Csörgére a faluházához s megkérdeztem a bíró-t félvállról:

— Miféle legény az a Söjtör?

— Már mint melyiket tetszik kérdezni? mert kettő vagyok ám.

— Ugyan úgy-e? No lám.

— Az egyik Söjtör Gyurka, a juhász; az itt lakik mindjárt a falu végén; jó csendes, becsületes legény, aki egész nap alszik a birkái mellett. A másik meg Söjtör Bandi, a csikós, az a vasadi puszták sólyma; garázda egy kicsit, hamar birokra megy, de azért nem tudunk róla semmi rosszat, ha csak azt nem, hogy majd agyonverte egyszer Gyurit, az öccsét.

Érdekelt a dolog. Hogy történt az?

— Hát tetszik tudni, egy asszony, egy rossz asszony volt az oka. Igazság szerint a Bandié lett volna, oszt' Gyuri elszerezte. Akkor még csikós volt Gyuri is. Ösmertem azt a tűzszemű boszorkányt, biz' az megverte mind a két legényt nézésével. Mikor kiszült a dolog, a kisebbik Söjtör futott a bátyja elől, aki halálra kereste. A csikósok Bandinak fogták pártját, megüzenték Söjtör Gyurinak, hogy oda ne kerüljön még egyszer közbök, mert kulacsra valót nyúznak a bőréből. A fiút, úgy látszik, nagyon szuttyongatta a kisbíró, érezte, hogy büns, örökre búcsút mondott a vasadi ménesnek. Itt szomorkodik azóta a nyája körül. Ha a bátyját megsejti vasárnap, messzire elkerüli.

— Hát az minden vasárnap ellátogat ide?

— El az, a mátkájához. Az Isten megszánta, elfeledtett vele az elsőt, most úgy van, hogy ha beitt a kalkulus, elveszi a farsangon Kádár Julist, a molnárunk özvegyasszony-leányát.

Erre a napra eleget tudtam.

Egy betyár, akinek ezeretője van, félig az akasztófán csüng már. Nem kellett sietnem. Az bizonyos volt, hogy a haramia vissza fog ide kíváncozni, akármerre vesse a sorsa. Nincs jobb csalogató az ilyen fenevad számára, mint egy szerelmes asszony; annak a turbékoló hívását meghallja a világ végén is; annak az ölelő karjai közé idáig repülne az óperenciás tengerekről is.

Hanem az asszonyt mégis látni kívántam volna.

Egy szökevény katonát kerestek akkoriban, akire névrokonság révén ráfogtam, hogy ebből a Kádár-familiából való. Hirtelenében felhivattam az egész családot a községbázához s mialatt kisütöttem, hogy semmi közük a katonához, szemügyre vettem a menyecsét.

Pompás, ropogós, édes portéka volt, akár a júniusi cseresznye. Ha megmozdította a karját — pedig untalan emelgette, — mindjárt úgy látszott, mintha ölelni akarna; egyre harapdálta a piros száját, tán hogy ki ne törjön belőle a kacagó vidámság, tán hogy még pirosabb legyen. Hátral kötötte meg a fejkendőjét, úgy oszt' az egész ragyogó arca látszott, azzal a kis selyempihével együtt, amely mint a lehelet húzó-dott végig a huncutkájától a füle tövéig. Tele volt a nyaka gyönggyel, kalárisal, hogy csakúgy zörgött-csörgött, amint ide-oda forgatta a fejét.

Egyenkint eresztgettem ki a Kádár-családot utóljára maradt a szép fiatalasszony. Annak megcsíptem az állát.

— No szentem, magát nem küldöm ám el, ha akar, itt maradhat. Ejj ni, kicsoda szép kalárisa van!

A nyakához kaptam, de valahogy olyan *ügyetlenül*, hogy elszakadt a gyöngysor fonala, az apró gyöngyszemek, mint a kása, hullottak a szobában szanaszét.

Míg azt nagy kinnal összekeresgettük, volt idő egy kis beszélgetésre.

— Jobb volna, úgy-e, ha más valaki segítene itt most?

— Ugyan kicsoda, no?

— Hát az, akitől a gyöngvőt kaptad, szentem?

A menyecske jóízűen kacagott.

— Ugyan sokra mennék vele. Hisz' a keresztapám küldözgeti.

— Kicsoda a te keresztapád, húgom?

— A... hát a gyalusi mészáros, az öreg Istvándi — mondta és majd az ágy alá bújt, úgy kereste a gyöngyszemeket.

Már pedig Gyalust úgy ösmertem, mint a tenyeremet, sohasem volt ott Istvándi nevű mészáros.

Most már bátran hazamehetett a menyecske. Ne vegye észre, hogy vallatom, mert akkor keresztvonást csinál a számadásomra.

— Eppen jókor jött a kisbíró azzal, hogy egy meglődözött lovat hoztak a rétről. Azt már hivatalból is meg kellett nézнем.

A Muzsai Márton lova volt, a hóka. Úgy járt Muzsai is, mint vagy féltucat más gazda a faluban. Egyszer csak éjjel eltűnt a lova a falu lókertjéből s úgy akadtak rá másnap vagy harmadnap a határban, meghajtva, kifárasztva, kipányvázva. Mintha a boszorkányok jártak volna csúfságba a falusi gazdákkal. Senki se tudta, hogy esik ez, hogyan lehet úgy eltűnni egy lónak a többi közül. A Muzsai kancájával még az a szerencsétlenség is történt, hogy valami vadász a tengeri között meglövődözte.

Megnéztem a sebet. Golyólövéstől való volt. Eszembe jutott, hogy a mult héten kirabolt kereskedő azt mondta, hogy ő rálőtt a betyárra. Hátha itt van a lövés nyoma? Akkor meg lenne fejte a nagy rejtély, hogy mért látott az egyik panaszos fekete lovat, a másik meg szürkét. Azért, mert a rabló a falu ménéséből válogatja ki egy-egy éjszakára a paripáját, azt oszt' reggelre elereszti megint. Semmi közük egymáshoz többet.

Ez is csak egy furfangos csikós fejében foganhatott meg, kelhetett ki.

Alig vártam már, hogy itt legyen a vasárnap; addig nem akartam kimenni a vasadi pusztára, hátha megorrontja a veszedelmet Söjtör Bandi. Egy kis meglepetéssel többre lehet menni, mint egy egész inkvizícióval.

Vasárnap délután bejött a legény a pusztáról. Csillogott a lova szerszáma; lobogós inge ujja szinte úszott utána, amint végig vágatott a falun; azt hitte volna az ember, hogy a dereka minden hajlásával lódít egyet pompás fekete ménjén.

A korcsmáig meg sem állt, tudta már, hogy ott várja Kádár Julis. Egy kis parázs tánc nélkül el nem lehet az ilyen kackiás asszonyféle, hát járta vele a legény alkonyatig, akkor megölelte s kivezette a táncolók közül, elvitte haza, a fészékébe. A lova ment utána híven, mint egy kutya. Magától befordult otthon az istállóba s várta, amíg feljön a hold, amíg a gazdája megint nyeregbe pattan s mennek együtt, ki, a pusztára: a

legény szerelmes csókok mézével a száján, a fekete mén illatos füveket csipegetve a réteken, ahol az útkok vitt.

Megvártam, amíg egy kicsit kiturbékolják magokat, amíg a csokolódás első éhségét lecsillapítják. Azután már szelid a legvadabb oroszlán is.

Egyszer csak minden bevezetés nélkül rájok nyitottam.

Az asszony megijedt, sikitott, Bandi csak csudálkozott. Tisztességtudón kelt föl a fapadról, ahol az imént az asszonyt ölelgette.

— Mit akar itt a ténsúr?

— Majd én kérdezek, fiam; azt szeretném tudni, honnan való ez a sokféle gyöngy a Kádár Julis nyakán?

— Honnan való! — hát a keresztapja küldözgeti.

— Úgy-e, a gyalusi mészáros?

— Az hát, az Istváandi.

— Ne bolondulj fiam; tudod te azt, csak olyan jól, mint én, hogy Gyaluson nincs olyan mészáros.

A csikós bambán fordította a fejét az asszony felé.

— Szólj már te is, Julis!...

Kádár Julis fakóra vált arccal állt előttünk, majd hogy össze nem esett. Nem mert a szeretőjére nézni; hozzám fordult s összetette a kezét:

— Jaj, ténsúr!... jaj, lelkem!...

Söjtör Bandinak a fejében valami világosság kezdett derengeni. Egy markolóással lerántotta a sok csergő csecsebecsét az asszony nyakáról, tán még az eleven hús is utána repedt.

— Ki adta ezt a gyöngyöt?!

— Jézus!... Jézus! — hebegte Kádár Julis.

A falióra elkezdte ütni a tizenegyet. Máskor ilyenkor a csikós már régen a rét közepén járt. Ma nagyon eltelt itt az ideje.

Az asszony kísérteti arccal hallgatta az óra kongását, mintha a rémület elvette volna az eszét.

Nyiszorgott az utcaajtó rozsdás kilincse, valaki jött.

Csend volt a szobában. Csak a rettegő asszony fogvacogása hallatszott. Söjtör Bandi úgy fülelt, mint a hiúz.

Azután kinyílt az ajtó.

Egy fényes villám suhintott végig a levegőn: a csikós fokosa. El akartam kapni, de nem tudtam. Akit a fokos ért, kettéhasított koponyával zuhant a földre.

Ott feküdt vérében a másik Söjtör, a juhász, aki másodszor is elszerette a bátyja szeretőjét.

A csörgei határban nem raboltak ki senkit sem azontúl.

BÁRSONY ISTVÁN

Bársony István csak 1928-ban halt meg, de az első világháború évtizedének oly különös módon magyarság nélküli irodalmi közvéleménye már halála előtt tíz évvel igyekezett elfeledni őt, úgyhogy Bársony István tulajdonképpen jó negyedszázad óta halott. A szépség és magyarság, amit műveibe zárt, ott maradtak munkáinak régi-régi és régóta nem kapható kiadásában. Sem irodalmi világ, sem írók nem törődtek vele, csak olvasni szeretők, szenvedélyes vadászok egyre jobban öregedő könyvespolcai őrítették egyre nagyobb megbecsüléssel a könyveit. S talán éppen ezért skatulyázták el egyoldalúan Bársony Istvánt „természeti és vadászképek” írójának. „Vadásztörténeteket írt” — mondta róla az irodalomtörténet fölényesen és ezzel elintézettnek vélte Bársony Istvánt és életének művét.

Holott ez az életmű azok közé tartozik, amely megérdemli, hogy klássák a múzeumok, könyvtárak és antikváriumok polcain porosodó könyvek közül és a belézárt szépséget és magyarságot beléfolyassák a nemzet legszélesebb szellemi rétegeinek érzésvilágába. Bársony Istvánt „vadászírónak”, afféle irogató vadászembernek könyvelni el majdnem akkora igazságtalanság lenne, mint Csehovot a „Vadász emlékei” miatt. A legmélyebb magyarság teljes érzelmi és ösztönbeli hurokatáival emberi hangokká — szavakká — bővölve élnek a magyar tájak, erdők, mezők, nádasok, falvak Bársony István tájrajzaiban és történeteiben. Hogy első-sorban és többnyire vadászélményein és emlékein keresztül, az csak azért van, mert ez az egyenes, okos és alázatos tehetség egy pillanatra sem és egy vonással sem akarta keresztüllépni valóban átélte élményeinek és pontosan ismert képességeinek határkörét. De éppen ezért alkotott művelnek egy érdemtelenül elfeledett és becses felében remeket.

Életéről talán pár szót: 1855-ben született, vidéki birtokos- és erdészcsaládból, Fejér megyében. Családjának a magyar tájjal és magyar földnépével együttlélegző multja adta ifjúságának és férfikorának élményeit. Harmincéves kora körül lett igazi íróvá a foglalkozása, kenyeré szerint később hírlapíróvá. Mint ilyen is halt meg. A nyolcvanas évek vége felé jelent meg első könyve, utolsó 1918-ban, — harmincéves írói munka után 1928-ban, hetvennégyéves korában halt meg, mindvégig érezve, hogy egy szűkebb írói életműve egyszer föltámad. A föltámadás pillanata úgy érezzük, itt van. Hisz csak elő kell venni és újra kiadni műveit. Még csak a port sem kell lefújni róluk, mert még írói stíljé sem poros; aki elolvassa ennek a kötetnek novelláit, ha nem ismerte eddig, akkor bámulattal fogja róla látni, milyen mai író Bársony István, ott a helye legjobb népíróinknak élvonalában, az irodalmi történetben pedig Móricz Zsigmond elődei között, a legalábbis Tömörkény mellett. Egy Bársony István-kiadás... a legszebb könyvkiadói feladatok egyike lenne.

Novelláinak és természeti képeinek ezt a gyűjteményét az egyetemes magyar irodalmi és nemzeti köz kultúrájának büszkén ajánlja a Nemzeti Könyvtár!

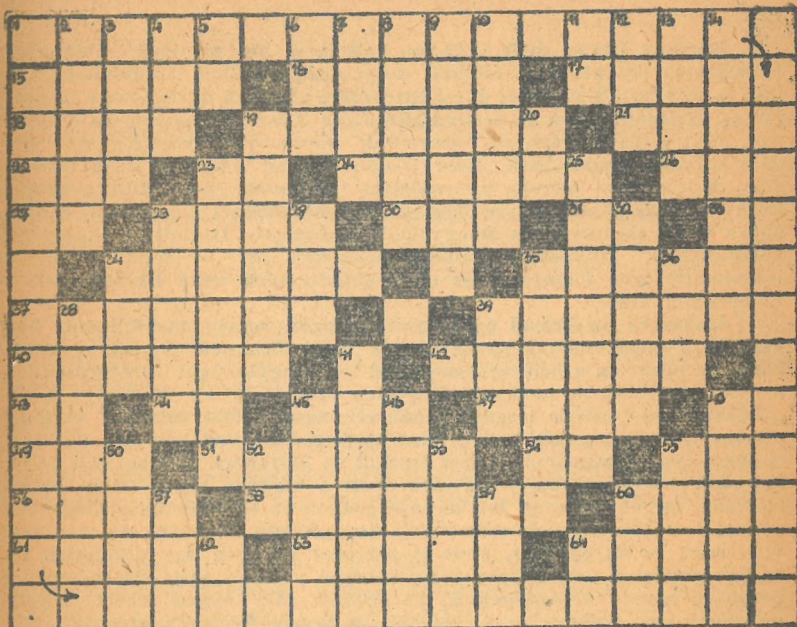
IJJAS AN

A BETYÁR TEREMTÉSÉRŐL

szól ez a régi alföldi betyárnota:

Teremtéskor azt mondta az Úristen,
Hogy a földön betyárgyerek is legyen.

1. vízszintes — 15. függőleges

VIZSZINTESEN: 15. Népies ivóedény, 16. Trója költői neve, 17. Primitív kereskedelem, 18. Kérdés, 19. Nobeldíjas lengyel író (Parasziok), 21. Vagy, németül, 22. Nem használni, 23. Kitűnő, 24. Eltékozió, 26. Előde, 27. Skálahang, 28. Rokonfélé, 30. Tagadás, 31. Ang. kettősbetű, 33. HK, 34. Vagyonos, 35. Vége, eveszett! 37. Megvéd a léglámadásoktól, 39. „Az” úrhölgy, 40. Lőfékező, 42. Ókori repülő, 43. Nagy Sándor, 44. Aulra, 45. Figyel, 47. Juharfa, 48. Véd, 49. Van — németül, 51. . . is, menet is (erős tájszóalással), 64. Félíg szab, 55. Fizetendő az államnak, 56. Nem azok (ék, felesl.), 58. Trjantból való olasz, 60. Fölvesz, 61. Lóroncsok, 63. Jó agyümölcs, 64. Belgiumi város (Ypres is!).

FÜGGŐLEGESEN: 2. „Az” ítéllehozó, 3. Levágja a gabonát, 4. Fizetve, röv., 5. Szem. névmás, 6. Német névelő, 7. Ragalozó madár, 8. Délfrancia város, 9. Az eke feltalálója (csillagkép is!), 10. Elfogyasztanám, 11. YC, 12. Földtűró, 13. Ránc, 14. A londoni tőzsde alapítója, 19. Női név, 20. TL, 23. Kellemes hőmérsékletű, 25. Közel féltucat, 28. Vádat hamisít, 29. Kőitönk, 32. A régi magyarok istene, 34. Béketűró bibliai ember, 35. Egy USA-állam szülötte, 36. Uralkodó fémünk, 38. Ipari kellék, 39. Vonatk. névmás, 41. Tiberis — olaszul, 45. Nyílás a várfalon, 46. . . ez, se nem az, 48. Németi folyó, 50. Egyiptomi város volt Karnak helyén, 52. YT, 53. Azonos betűk, 55. Imavégzet, 57. Végtag, 59. Időhat, névutó, 60. Szeplő-részlet, 62. Kő — elől és hátul, 64. Betűk az abcé végéről.

FENYŐSY ANTAL.

A **ETTES** a 155. számból: Berzsenyi a gyönyörök megválogatásáról: Nem kat megtagadni, de józan ésszel velük élni tudni!

744727

VOROSMARTY M. MEGYEI KÖNYVTÁR
SZEKESFEHERVÁR

R03

R14